

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Laura Roots

**ÕPITULEMUSTE SEOS VAIMSE JA
FÜÜSILISE VÄGIVALLA KOGEMISEGA
TÄISEALISTE KESKHARIDUST
OMANDAVATE ÕPILASTE NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Valter Parve, MA

Pärnu 2020

Soovitan suunata kaitsmisele

Valter Parve

/digiallkirjastatud/

Kaitsmisele lubatud

TÜ Pärnu kolledži programmijuht Anu Aunapuu

/digiallkirjastatud/

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Laura Roots

/digiallkirjastatud/

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Teoreetiline tagapõhi	6
1.1. Vägivald kui mitmemõõteline nähtus.....	6
1.2. Vägivalla vormid, nende mõisted ja mõju noortele	7
1.2.1. Vaimne vägivald ja selle mõju.....	7
1.2.2. Lastevastase-, pere- ja lähisuhtevägivallaga kaasnevad mõjutegurid	9
1.2.3. Religioosne ja kultuuriline vägivald ning selle seosed teiste vägivalla liikidega.....	16
1.2.4. Koolivägivald ja küberkiusamine – nende olemus ja põhjused ennetustegevuseks	19
1.2.5. Kuulujuttude levitamine ja tõrjuvussuhe – nende olemus ja mõju	20
1.2.6. Füüsiline vägivald ning võimalik riskikäitumine kogetud vägivalla toimetel	
22	
2. Empiiriline osa	25
2.1. Uuritavate taustainfo	25
2.2. Uurimismetoodika.....	26
2.3. Tulemuste kirjeldamine	28
2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud	47
Kokkuvõte	49
Viidatud allikad.....	53
Lisa 1. Küsimustik	63
Summary	75

SISSEJUHATUS

Antud töö on koostatud, uurimaks erinevate vägivallavormide tausta ja nende mõju, ning leida läbi küsitluse nende seotus õpilaste õpitulemustega. Uurimistöö teema osutus valituks seetõttu, et vägivald on kahtlemata tänapäeva ühiskonna üks peamisi probleeme (Bacıoğlu & Kocabıyık, 2019, lk 146). Uuringud on näidanud, et kiusamine, eriti veel koolikiusamine on oluliselt kasvanud viimase kümnendi jooksul (Smith, 2016, lk 519). Kiusamine võib esineda mitmel kujul, alates otsesest füüsilisest kahjust (füüsiline kiusamine) kuni verbaalsete pilkamiste ja ähvardusteni (verbaalne kiusamine); tõrjutusest, alandusest ja kuulujuttude levitamisest (suhteline või sotsiaalne kiusamine) elektroonilise ahistamiseni, kasutades tekste, e-kirju või veebilehitsejaid (küberkiusamine). Kuigi füüsiline- ja küberkiusamine on sageli suurim murekoht, on sotsiaalne ja verbaalne kiusamine enim esinev vorm õpilaste hulgas. (Hymel & Swearer, 2015, lk 295)

Tänapäeval on õpilaste mured enim seotud tundega, et neil pole turvaline olla, eriti suur hirm on neil koolikiusamise ees (Graham, 2016, lk 136). Vaimse ja füüsilise vägivalla kogemine aga põhjustab sageli riskikäitumist, sealhulgas probleeme koolikohustuste täitmisega (Värnik *et al.*, 2015, lk 20). Rahvusvaheliste uuringute andmed näitavad selgelt, et vägivallatu, positiivne distsipliin annab paremaid tulemusi, samas kui igat tüüpi vägivald on seotud paljude halbade tulemustega (Ferrara, Franceschini, Villani & Corsello, 2019, lk 3–4).

Seejuures on käesoleva uurimistöö probleemiks põhjus, et vägivald avaldab negatiivset mõju õpilaste õpitulemustele ning kuna teadmatuse tõttu näidatakse vähe välja mõistmist vägivalla all kannatajate suhtes, on tarvis sekkuda, inimesi antud teema kohaselt valgustada, abivajajaid nõustada ja võimalusel ka aidata, pakkuda tuge.

Töö eesmärk on analüüsida keskharidust omandavate täisealiste õpilaste poolse kogetava vägivalla seotust nende õpitulemustega ning teha koolidele ja kohalikele omavalitsustele

ettepanekuid seoses vägivalda märkamise, selle tõkestamise ning tagajärgedega tegelemisega.

Töö uurimisküsimused:

- Milliste tagajärgedega on pidanud silmitsi seisma vägivalda all kannatanud keskharidust omandavad õpilased?
- Kuidas on mõjutanud süstemaatilise vägivalda ohvriks langemine keskharidust omandavate õpilaste õpitulemusi?

Uurimisülesanneteks on anda ülevaade teooriast, mis hõlmab vägivalda ning kiusamise erinevaid vorme, lisaks kavandada ja korraldada kvantitatiivne uurimus, kasutades kaardistusuringut (läbilõikeuring), võttes valimiks täisealised gümnaasiumi ja kutsekeskkooli õpilased erinevatest Eesti linnades asuvatest koolidest. Andmekogumise meetodina on võetud kasutusele internetipõhine küsitlus, saidil Google Forms. Antud töös baseerutakse erinevatele teadus- ja lõputöödele, avaldatud artiklitele. Materjale on otsitud põhiliselt andmebaaside ESTER ja EBSCO kaudu.

Töö koosneb kahest põhiosast, mis algavad sissejuhatusega ja lõppevad kokkuvõttega, töö lõpus on ka viidatud allikad ja resümee. Esimeses osas on käsitletud vägivalda erinevate esinemisvormide mõisteid: Vaimne- ehk emotsionaalne vägivald, lastevastane vägivald, pere- ehk lähisuhtevägivald, seksuaalne vägivald, psühholoogiline vägivald, kontrolliv käitumine, spirituaalne- ehk religioosne vägivald, kultuuriline vägivald, kuulujuttude levitamine, koolivägivald, küberkiusamine, tõrjumine ehk sotsiaalne eraldatus, füüsiline vägivald; nende aktuaalsus tänapäeva ühiskonnas, kajastumine erialakirjanduses ning mõju noortele. Lisaks ka teooriate võrdlus. Töö teine osa hõlmab uurimistöö metoodikat, empiirikat. See sisaldab tulemuste kirjeldust, hindamist, tõlgendamist, võrdlemist erialakirjanduses toodud seisukohtadega, järeldusi ja ettepanekuid.

1. TEOREETILINE TAGAPÕHI

1.1. Vägivald kui mitmemõõteline nähtus

Käesolevas peatükis on lahti kirjutatud vägivald, selle tähendus, avaldumine, mõju kui ka liigitus. Kahtlemata on vägivald tänapäeval üks ühiskonna peamisi probleeme (Machado & Carvalho, 2013, lk 5) ning arvestades vägivalla kõrgeid määrasid ühiskonnas, on laste ja noorukite seas vägivaldse ja agressiivse käitumise ära hoidmine vältimatu (Bacıoğlu & Kocabıyık, 2019, lk 146). Vägivalla avaldumine on kasvanud töökohtades, meelelahutuskohtades, koolides, maanteedel kui ka kultuuriasutustes ning pole tingimata füüsiline, vaid võib olla ka verbaalne või vaimne. Mõnikord võivad emotsionaalsed piinad või verbaalsed rünnakud olla raskemate tagajärgedega, kui füüsiline väärkohtlemine. (Nevo, Peleg, Kaplan, & Freud, 2019, lk 1)

Vägivald on mitmemõõtmeline nähtus, mille põhjus on seotud arvukate individuaalsete ja sotsiaalsete teguritega (Bacıoğlu & Kocabıyık, 2019, lk 146). Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituut on välja tulnud raportiga, kus on kirjas, et Olweus (viidatud Mark, Sisask, Vaikma, Värnik, & Värnik, 2015, lk 8 vahendusel) „defineerib kiusamist kui agressiivset käitumisviisi, mis võib toimuda grupiviisiliselt või isikupõhiselt ning millele on iseloomulik korduvus ning ebavõrdne võimusuhe.“ Vägivallal ei ole kindlat mustrit, kuna see võib juhtuda ükskõik kellega igal ajal, ja igatüks on võrdselt võimekas olema nii vägivalla toimepanija kui ka selle ohver (Madfis, 2016, lk 22). Õpilased vägivallatsevad suurema tõenäosusega samasuguste eakaaslaste grupi-, kui väljaspool rühma kuuluvate liikmete vastu (Witteck, Kroneberg, & Lämmermann, 2020, lk 34).

Vägivalla ning kiusamise vorme on võimalik jaotada kuueks (Hillis, Mercy, Amobi & Kress, 2016, lk 2–3):

- väärkohtlemine, mille alla kuuluvad füüsiline, seksuaalne ja psühholoogiline/emotsionaalne vägivald;

- kiusamine (sh küberkiusamine), „mis on lisandunud seoses interneti ja mobiiltelefonide laialdase levikuga“ (Klomek, Sourander, & Gould, 2010, lk 283);
- noortevastane vägivald, mis on suunatud 10–29 aastaste inimeste vastu;
- lähisuhtevägivald (või perevägivald), mis hõlmab endas füüsilist, seksuaalset ja emotsionaalset vägivalda lähisugulase või (eks)partneri poolt;
- seksuaalne vägivald, mis on nõusolekuta sooritatud seksuaalse kontakti katse või seksuaalse iseloomuga tegu, mis ei hõlma kontakti;
- emotsionaalne või psühholoogiline vägivald ehk lapse vabaduse piiramine, halvustamine, naeruvääristamine, ähvardamine, hirmutamine, diskrimineerimine, tagasilükkamine ja muu vaenuliku kohtlemise mittefüüsilised vormid.

Välja saab tuua eraldi vägivalla liikidena ka naiste- ja lastevastase vägivalla, mis jaguneb omakorda järgnevalt (Mgbemere-Emukah, 2018, lk 46–47):

- füüsiline vägivald,
- seksuaalne vägivald,
- emotsionaalne vägivald,
- psühholoogiline vägivald,
- spirituaalne/religioosne vägivald,
- kultuuriline vägivald.

Traditsiooniliselt seevastu eristatakse vaid nelja kiusamise põhiliiki: füüsilist (nt löömine), verbaalset (nt narrimine), suhetega seotud kiusamist (nt tegevustest kõrvale jätmine) ning kaudset kiusamist (nt kuulujuttude levitamine) (Smith et al., 2008, lk 376). Seega on vägivalla vorme kui ka alavorme mitmeid ning alljärgnevalt on need kõik ka lähemalt lahti seletatud.

1.2. Vägivalla vormid, nende mõisted ja mõju noortele

1.2.1. Vaimne vägivald ja selle mõju

Esimesena on antud töös lähemalt lahti seletatud vaimse vägivalla teema, mida saab nimetada teise nimega ka emotsionaalseks vägivallaks. See on kõige raskesti tuvastatav vägivalla liik, kuna visuaalsed tervisekahjustused puuduvad (Kornejeva, 2015, lk 12). Vaimne vägivald saab esineda paljudes vormides, nagu näiteks verbaalne,

psühholoogiline, majanduslik kui ka sotsiaalne. Siinkohal rakendavad vägivallatsejad ohvrite suhtes eriliiki tehnikaid, alustades psühholoogilisest survest ja jõhkrast söimust, lõpetades majanduslike piirangute seadmise ja sotsiaalse eraldatusega. (Kotkas, 2013, lk 6)

„Vaimne vägivald on käitumine, mille abil saavutatakse teises inimeses hirmu tekitades võim tema elu üle. See tähendab ka teise inimese käitumise, mõtete ja tunnete kontrollimist“ (Kotkas, 2013, lk 4). Vaimne vägivald hõlmab endas naeruväärsete sõnade kasutamist kellegi poole pöördumiseks või midagi tehes, mille tagajärjel ohver tunneb end rumala või väärtusetuna (Mgbemere-Emukah, 2018, lk 47).

„Vaimne vägivald on pidev ja tahtlik teisele inimesele haiget tegemine ja tema tunnete riivamine, mis võib väljenduda peenekoelise, oskusliku manipuleerimise ja alandamise kaudu, eesmärgiga teist inimest oma kontrollile allutada (MTÜ Tallinna Naiste Kriisikodu, viidatud Kotkas, 2013, lk 6–7 vahendusel).“ Gordon, Ollus ja Valente (viidatud Ignatieva, 2010, lk 5 vahendusel) on välja toonud, et „vaimne vägivald sisaldab: ähvardamist; segamist; hirmutamist; söimamist; laimamist; teise inimese esemete või omandi hävitamist; asjade lõhkumist; lemmikloomade piinamist; majanduslikku kontrolli; rahasaamise takistamist; tahtlikku pidamist ilma rahata; isoleerimist; naeruvääristamist; armukadedust; maha jätmise ähvardust; kontrollivat käitumist.“

Arvatakse, et kui puuduvad nähtavad vigastused, puudub põhjus rääkida mingitest tõsisematest kahjustustest (Kornejeva, 2015, lk 4), ent paraku on tõsi see, et nii igasugune väärkohtlemise kogemine kui ka teiste pereliikmete vägivalla pealt nägemine avaldab kahjulikku mõju lapsele (Soo, Reitelmann & Laan, 2012, lk 70). „Üllatavaks asjaoluks on ka see, et suur osa vaimsest vägivallast pannakse toime just ohvri kodus, isikule kõige turvalisemas, kindlamas ja intiimsemas keskkonnas“ (Kotkas, 2013, lk 4), kuid mitte ükski laps ei vääri elamist ebaturvalises kodus (Soo *et al.*, 2012, lk 70).

Seega ei võeta tihtipeale vaimse vägivalla kogenu olukorda tõsiselt, kuna inimeste arvates ei ole ohus see isik, kelle vastu otseselt kätt ei tõsteta. Tõsi on aga see, et vaimset vägivalda kogeval isikul on vaimsele tervisele väga suur negatiivne mõju ja selle eest põgeneda on keeruline.

1.2.2. Lastevastase-, pere- ja lähisuhtevägivallaga kaasnevad mõjutegurid

Järgmiseks väljatoodud vägivalla liigiks on lastevastane vägivald, mis on füüsiliste probleemide, psühholoogilise stressi, püsiva füüsilise puude ja pikaajalise füüsilise või vaimse tervise oluline põhjus. Lastevastane vägivald hõlmab kõiki vägivalla vorme, mis on toime pandud alla 18-aastaste inimeste vastu, olenemata sellest, kas selle on toime pannud lapse vanemad või muud hooldajad, eakaaslased, partnerid või võõrad (Ferrara *et al.*, 2019, lk 1). Lapseas kahjulikud sündmused, eriti laste väärkohtlemine ja hooletussejätmine, avaldavad kogu elu jooksul kaugeleulatuvat mõju (Jones, Worthen & Sharp, 2020, lk 1).

Kinnitades ülalmainitud, on välja toodud, et kasutades vägivalda alla 18-aastaste laste suhtes, on tagajärjed rängad, alustades stressist ja lõpetades füüsilise puudega. Vägivallaga aga ei saa pidada lahenduseks probleemsete olukordade lahendamiseks, mistõttu on oluline positiivse distsipliini kasutamine.

Väga suureks nii arengut pärssivaks kui ka muret tekitavaks probleemiks on perevägivalla kogemine. Perevägivald ühes vägivallaga romantiliste partnerite vahel kui ka vanematelt lastele on oluline rahvatervise probleem (Lawson, Speidel, Fondren, Cummings, & Valentino, 2020, lk 1).

Laste väärkohtlemine kujutab endast tõvestavat vanema ja lapse suhet, mille eeldatava ja vastuvõetava hoolduse korral on ilmnunud hälbeid (Lawson *et al.*, 2020, lk 2). Vägivaldses keskkonnas elamine, vägivalla kogemine ja selle pealt nägemine mõjutab last alati ja veel suurel määral, mõjudes negatiivselt mitte ainult lapse enesetundele (hingeline trauma), vaid ka tema füüsilisele tervisele, vaimsele arengule ja suhetele teiste inimestega (Soo *et al.*, 2012, lk 57). „Lähisuhtevägivald leiab tavaliselt aset koduseinte vahel, mis peaksid pakkuma isikutele turvatunnet, ent olukorras, kus kodusolek võrdub vägivallaohvriks langemisega, kaotab inimene oluliselt igapäevases toimetulekus.“ (Sari, 2014, lk 4) Kuna lähisuhtevägivalda esineb praktikas harva ühekordse juhtumina lähikondlaste seas, mõjutades kõiki kultuure ja sotsiaalmajanduslikke rühmi (Mukamana *et al.*, 2020, lk 1), on laste- ja naistevastane vägivald muutunud üheks globaalseks probleemiks, millega seisavad silmitsi peaaegu kõik kolmanda maailma riigid (Mgbemere-Emukah, 2018, lk 43). Lähisuhtevägivald võib varieeruda sõltuvalt sellele,

kui sageli seda juhtub ja kui raske see on ning vägivallajuhtumil võib olla püsiv mõju kroonilistele ja rasketele episoodidele mitme aasta jooksul (Centers for Disease..., 2019, lk 1).

Lähisuhtevägivald on väärkohtlemine või agressioon, mis toimub lähisuhtes, kusjuures „lähisuhte partner“ tähendab mõlemat – nii praegust kui ka endiseid abikaasasid ja tutvumispartnereid (Centers for Disease..., 2019, lk 1). Paarisuhtevägivald ei hõlma seetõttu mitte ainult abielus- või vabaabielus olevaid inimesi, kuid ka kohtingutel või teistes sääraustes suhetes viibivaid isikuid, kelle vahel on emotsionaalne või seksuaalne suhe (Ortega-Andrade *et al.*, 2019, lk 169). Kõrge ja kasvav füüsilise ja emotsionaalse vägivalla oht on reproduktiivses eas naistel (Mukamana, Machakanja, & Adjei, 2020, lk 1). Vägivald on keeruline nähtus ja seda võib mõjutada sugu, kuna kirjandusest selgub, et enamus ohvritest on naissoost ning vägivallatsejad enamasti mehed (da Nóbrega, de Macedo Bernardino, Nóbrega Barbosa, Lira e Silva, de Lima Targino Massoni, & d'Avila, 2017, lk 184, 186), moodustades peamiselt endise partneri/endise poiss-sõbra ja partneri/poiss-sõbra profiili (Kivelä, 2020, lk 53). Lisaks on uuringud näidanud ka seda, et abikaasa, sugulane või naaber on naise kõige tõenäolisem füüsilise, seksuaalse ja emotsionaalse vägivalla toimepanija (Mgbemere-Emukah, 2018, lk 44).

Vägivald on mitmemõõtmeline ning sellel on lastele ja naistele palju negatiivseid emotsionaalseid, füüsilisi, käitumuslikke ja sotsiaalmajanduslikke tagajärgi (Mgbemere-Emukah, 2018, lk 44). Erinevalt mitte ohvritest, puutuvad füüsilise paarisuhtevägivalla ohvrid palju rohkem kokku mitmesuguste probleemide kuhjumisega (van der Velden, Das, Contino, & van der Knaap, 2019, lk 3). Eriti suureneb lähisuhtevägivalla ohvri haavatavus juhul, kui nende vägivallaga seotud kogemused ilmnevad varases nooruses (Rivas, Bonilla, & Vázquez, 2020, lk 1). Täiskasvanute poolse vaenulikkuse ja sabotaaži kasutamine häirivad laste emotsionaalset turvalisust, tõstes laste muret perekonna ühtekuuluvuse ja nende endi füüsilise ja psühholoogilise turvalisuse pärast (Lawson *et al.*, 2020, lk 2).

Sugudevaheline kontrolliva käitumise kasv ning asjaolu, et psühholoogiline agressioon/kontrolliv käitumine on füüsilise vägivalla eelkäija, rõhutab vajadust harida mehi ja naisi juba noorest east (Esquivel-Santoveña, Hernández, Viveros, Orozco, & van Barneveld, 2017, lk 416). Kuna noorte täiskasvanute romantilised suhted on sageli

ebastabiilsed, hõlmates tavaliselt lahkumineku- ja lepitamismustreid (Halpern-Meekin, Manning, Giordano, & Longmore, 2013, lk 2) ning paarid võivad lahku minna kakluse või stressi ajal, kui kaotavad oma probleemide lahendamiseks vajalikud oskused (Halpern-Meekin *et al.*, 2013, lk 4), tuleks õpetada neile, kuidas suhelda teiste inimestega intiimsuhete vallas, olles enesekindel ja valitsedes oma emotsioone (Esquivel-Santoveña *et al.*, 2017, lk 416).

Et lapsed ja naised saaksid oma õiguspärase positsiooni ühiskonnas täita, tuleb neid kindlasti kohelda väärikalt ja nende võõrandamatuid õigusi pidada pühaks (Mgbemere-Emukah, 2018, lk 44). On oluline, et ennetusprogrammid rakendaksid perekomponenti, kuna perekeskkond ei mõjuta mitte ainult praegust toimimist, vaid sellel on ka pikaajaline mõju tulevastele lapsevanematele ja romantilistele suhetele (Neppl, Lohman, Senia, Kavanaugh, & Cui, 2019, lk 305).

Eelnevale tuginedes saab välja tuua selle, et suurimad kannatajad lähisuhtevägivallas on naised ja lapsed, kuid on ka erandeid. Lisaks on need inimesed, kes kogevad päevast päeva koduseinte vahel vägivalda, tunduvalt haavatavamas seisus kui isikud, kes leiavad kodust tuge ja kaitset välismaailma eest.

Pikaajalist mõju avaldav ning mõnes olukorras ka tõsiseid tervisekahjustusi põhjustav vägivalla liik on seksuaalne vägivald, mis on mõnevõrra seotud ka perevägivallaga, kuna võib aset leida nii kodus partnerite vahel kui ka kodust väljaspool.

Seksuaalset vägivalda, mis on rahvatervise probleem, võib näha kõigis ühiskondades ja kõigi haridustasemetega inimeste seas ning selle ennetamiseks ja sellega võitlemiseks on oluline olla teadlik seksuaalse vägivallaga seotud sotsiaalsetest ja individuaalsetest teguritest (Dikmen & Cankaya 2020, lk 1).

Tavaliselt kirjeldatakse seksuaalset vägivalda lähisuhtevägivalla aspektina, kuid kuigi see toimub sageli koos füüsilise või psühholoogilise väärkohtlemisega, on lähisuhtepartneri toimepandud seksuaalse vägivalla kontekstipõhised tegurid ja nüansid tõenäoliselt väga erinevad (Tarzia, 2020, lk 1).

Maailma Terviseorganisatsioon (viidatud Dikmen & Cankaya, 2020, lk 2 vahendusel) on määratlenud seksuaalset vägivalda kui „ükskõik millist seksuaalset tegevust, seksuaalakti

katset, soovimatuid seksuaalseid kommentaare või lähenemiskatseid, kauplemist või mistahes tegevust, mis on suunatud inimese seksuaalsuse vastu muul viisil sunniviisiliselt, sõltumata nende suhtest ohvriga mis tahes olukorras.“

Seksuaalvägivald saab esineda ka lähisuhetes, ent lähisuhtepartneri seksuaalne vägivald erineb suuresti võõra või muu tuntud inimese toimepandud seksuaalsest vägivallast. Lähisuhtepartneri seksuaalne vägivald on naistevastase vägivalla levinud, kuid varjatud vorm, hõlmates mitmesuguseid käitumisviise, sealhulgas vägistamist ja seksuaalset kallaletungimist, kuid ka peenemat käitumist, nagu näiteks sunni ja väljapressimise kasutamist seksi saamiseks. (Tarzia, 2020, lk 1) Uuringud on näidanud, et tüdrukute esimene seksuaalse vägivalla kogemus oli kõige sagedamini romantilise partneriga, kellele järgnes sõber, naaber, klassikaaslane ja võõras, poiste jaoks aga viis nende esimese seksuaalse vägivalla akti kõige sagedamini läbi klassikaaslane või naaber (Mgbemere-Emukah, 2018, lk 44).

Keeruliseks aspektiks on see, et kogukonna tasandil peetakse tabuks rääkida seksist, eraldatusest ja toetuse puudumisest, samas kui ühiskondliku tasandi tegurite hulka kuulub mõte, et seks on naise kohustus suhetes ja et vaid võõrad panevad toime „tõelist vägistamist“, ent selline arusaam on kriitiline tulevaste ennetusmeetmete läbi viimisel. (Tarzia, 2020, lk 2). Seksuaalne vägivald on sotsiaalne probleem, millel on olulised negatiivsed tagajärjed naiste füüsilisele ja psühholoogilisele tervisele, seda mõjutavad soorollid ja patriarhaalne sotsiaalne dünaamika (Dikmen & Cankaya, 2020, lk 4–5). Tõsi on ka see, et ilma ohvri teateta on paljud seksuaalse vägivalla teod raskesti märgatavad (Hassan *et al.*, 2019, lk 1).

Siinkohal saab kokkuvõtvalt väita, et seksuaalse vägivalla kogenu seisab silmitsi väga keeruka olukorraga. Kuna tihtipeale peetakse suureks tabuks rääkida seksist, on ohver hirmul, tajudes, et on ses olukorras üksi, julgemata kelleltki abi paluda. Mõnetigi raskemaks on teinud olukorra see, et tihtilugu esineb antud vägivalla vorm ka koduseinte vahel, kus juhul peetaksegi normiks seda, et seks on naise kohustus suhtes. Paraku aga on tegu seksuaalse vägivallaga mitte ainult siis, kui akt on sooritatud võõra poolt, kuid ka siis, kui see hõlmab vägistamise ohvriks osutumist kodus. Igal juhul avaldab seksuaalne vägivald halba mõju – lisaks füüsilistele tagajärgedele avaldab see tugevat mõju ka naise psühholoogilisele tervisele.

Järgmise vägivalla vormina on välja toodud psühholoogiline vägivald, mis on lähisuhtevägivalla kõige levinum vorm (Dokkedahl *et al.*, 2019, lk 1). Kohtuprotsessides psühholoogilise vägivallaga seotud uuringud on näidanud, et oskamatus oma emotsioonidega toime tulla võib viia vägivaldse käitumiseni või lubada vägivalla kasutamist (Ortega-Andrade *et al.*, 2019, lk 167) ehk siis emotsioonide tähtsus on suur, seisnedes selles, et need võimaldavad inimestel kohaneda oma keskkonnatingimustega ja suhelda vastavalt olukorrale, milles nad viibivad (Ortega-Andrade *et al.*, 2019, lk 168). Psühholoogilise agressiivsuse objekte (s.t. kellegi inetuks ja väärtusetuks nimetamine) võrdsustatakse raske kontrolliva käitumise ja ähvardustega (s.t ähvardused lapsi tappa või ära viia). (Dokkedahl *et al.*, 2019, lk 2).

Psühholoogiline vägivald ilmneb, kui keegi kasutab üksikisiku alistamiseks, manipuleerimiseks ja kontrolli omandamiseks ähvardusi või loomuliku lähenemisega lähenemisviisi (Mgbemere-Emukah, 2018, lk 47). Antud vägivallavormi iseloomustatakse sageli erinevalt – mõistet „sunniviisiline kontroll“ saab mõista kahel viisil: esiteks kui oma partneri kontrollimise katset, milles lähisuhtevägivald on kontrolli saavutamise viis, ja teiseks lähisuhtevägivalla alatüübina, mis sarnaneb psühholoogilise vägivalla kontseptsiooniga või on selle osa (Dokkedahl *et al.*, 2019, lk 2). Psühholoogilise vägivalla teod jagunevad pidevuslikkuse kaudu, alustades psühholoogilise agressiooniga (nt karjumine ja solvangud), ning lõpetades raskema vägivallaga, sageli sundimisega (nt ähvardused ja eraldatus) (Dokkedahl *et al.*, 2019, lk 2). Vahe psühholoogilisel vägivallal ja sunnil ilmneb selles, et psühholoogilist vägivalda (st emotsionaalset või psühholoogilist väärkohtlemist) saab määratleda kui „solvamist, halvustamist, pidevat alandamist, hirmutamist, ähvardamist,“ samal ajal kui kontrollivat käitumist määratletakse kui „inimese eraldamist perekonnast ja sõpradest“ (World Health Organization, 2012, lk 1).

Suhtes, mille on loonud noored, kelle emotsionaalsed ressursid on väikesed, kasutatakse suuremal määral partneritega psühholoogilist vägivalda (kritiseerimine, solvamine, õiguste äravõtmine, kahjustamine, vaenulikkus, vähese- või olematu huvi üles näitamine, sundimine, ülemäärased nõudmised, naeruvääristamine, süüdistamine, halvustamine, manipuleerimine) (Ortega-Andrade *et al.*, 2019, lk 168).

Psühholoogilise vägivalla mõju uuringuid vaimsele tervisele on vähe (Dokkedahl *et al.*, 2019, lk 1), ent mõningad uuringud on näidanud, et psühholoogilise vägivalla kogemine kahjustab töötajat ja võib avaldada negatiivset mõju nii inimesele endale kui ka organisatsioonile (Courcy *et al.*, 2019, lk 4282). Nii ennetusmeetmete kui ka raviprogrammide väljatöötamisel on oluline teave psühholoogilise vägivalla kohta, kui soovime suunata otseselt psühholoogilisest vägivallast mõjutatud inimeste vajadusi ja tõsta teadlikkust, et julgustada nii ohvreid kui ka vägivallatsejaid abi otsima (Dokkedahl *et al.*, 2019, lk 8). Lühidalt, programmid peaksid rõhutama psühholoogilise vägivalla järjepidevust ja selle potentsiaali mõjutada tulevasi suhteid nii partnerite- kui ka oma järglaste vahel (Neppel *et al.*, 2019, lk 305).

Võttes kokku psühholoogilise vägivalla teema, saab öelda, et antud vägivallavormiga on tegu juhul, kui keegi kasutab inimese enda võimu alla saamiseks alatuid võtteid nagu manipuleerimine, ja kontrolli omandamiseks ähvardusi. Lisaks hõlmab antud sorti vägivald ka kritiseerimist, solvanguid, sundimist, naeruvääristamist, süüdistamist ja palju muud. Kõige selle tagajärjena võib psühholoogilise vägivalla kogemine äärmiselt negatiivselt mõjutada inimeste edaspidiseid suhteid.

Täiendades eelmist alalõiku, on kontrolliv käitumine vägivalla vorm, mida tihtilugu ei osatagi vägivallana näha. See on väärkohtlemise esimene väljendus (del Rio & del Valle, 2017, lk 1771). Kontrollikäitumist on määratletud kui toimingute hulka, mille eesmärk on muuta inimene alluvaks ja/või ülalpeetavaks, eraldades ta toetusallikatest; kasutades nende ressursse ja võimeid isikliku kasu saamiseks; ohvrikt sõltumatuse, vastupanu ja põgenemise jaoks vajalike vahendite äravõtmine; ja nende igapäevase käitumise reguleerimine (Home Office, 2015, lk 22). Ehk siis viitab see vägivaldsetele käitumisviisidele peensusteni, mis võib hõlmata emotsionaalset/psühholoogilist kontrolli või ähvardusi, hirmutamist, armukadedust/omandamist, verbaalset agressiooni, majanduslikku kontrolli ja eraldatust (Esquivel-Santoveña *et al.*, 2017, lk 409–410). Selline alistamise või käitumise kontrollimise vorm on kohati kahjulikum ja hirmutavam kui tegelik vägivald (Mukherjee & Joshi, 2019, lk 2).

Kuna eeldatakse, et meestel on suuremad hoiakud sotsiaalsete piiride suhtes, mis kinnitavad ja õigustavad nende mehelikkust (võrreldes naistega), ning seda suhtumist tuleks peegeldada kontrollitava ja vägivaldse käitumisena, isegi romantiliste suhete korral

(Esquivel-Santoveña *et al.*, 2017, lk 409), astuvad meesterahvad sotsiaalselt soovitava käitumise reeglitest üle rohkem, kui naised (Esquivel-Santoveña *et al.*, 2017, lk 406). Mehepoolne kontrolliv käitumine saab avalduda mitmel viisil, näiteks proovides naist sõprade nägemisest eemal hoida, püüdes kontakti piirata tema sünnijärgse perega, nõudes teadmist, kus naine igal ajal asub, eirates naist ja koheldes teda ükskõikselt, saades vihaseks, kui naine räägib teise mehe või naisega, kahtlustades õigustamatult, et naine on truudusetu, ja eeldades, et naine küsib luba enne, kui läheb teatud kohtadesse (Rio & Valle, 2017, lk 1775).

Naistel, kelle abikaasa tarvitab alkoholi või kes kasutab kontrollivat käitumist, on ühtlasi ka suurem perevägivalla oht võrreldes naistega, kelle abikaasal pole kumbagi neist omadustest (Mukherjee & Joshi, 2019, lk 8), lisaks naistel, kes seisavad silmitsi oma mehepoolse kontrolliva käitumisega, on ühe aasta jooksul peaaegu kolm korda suurem tõenäosus kogeda paarisuhtevägivalda (Mukherjee & Joshi, 2019, lk 9). Emotsioon võib palju mõjutada inimestevahelist käitumist (Misato & Akira, 2018, lk 283), ent kui tervishoiutöötajad suudaksid vägivalla varases staadiumis tuvastada, võiks pikaajaline mõju naiste tervisele vähendada (Rio & Valle, 2017, lk 1771).

Kontrolliva käitumise seoseid saab näha ka näiteks õpetaja ja õpilase vahelises suhtluses – ühest uuringust selgus, et mida rohkem õpilased tajusid kontrollivat käitumist suheldes oma kehalise kasvatusse õppejõuga, seda vähem olid nad vabal ajal füüsiliselt aktiivsed. Selle põhjuseks on asjaolu, et kontrolliv käitumine hävitab tõenäoliselt põhilised psühholoogilised vajadused, eriti aga vajaduse kompetentsi järele, mis võib olla noorukite peamiseks põhjuseks hoiduda füüsiliselt aktiivsusest väljaspool kooli. Leiud viitasid sellele, et tulevased sekkumised, mille eesmärk on edendada noorukite motivatsiooni kehalise aktiivsuse vastu ja kehalise aktiivsuse suurendamiseks vabal ajal, tuleks keskenduda õpetajate kontrollikäitumise vähendamisele, mis võib manipuleerida õpetaja-õpilase vahelisi suhteid. (Koka, Tilga, Kalajas-Tilga, Hein, & Raudsepp, 2019, lk 13)

Kontrolliv käitumine ilma sellega seotud vägivallata, mis on sageli üks esimesi signaale suhte väärkohtlemisest, võib mõjutada vägivalla toimumise ajal naiste tervist (del Rio & del Valle, 2017, lk 1773–1774) – kontrollivat käitumist kogevad naised on ärevamad, neil esineb rohkem põhjuseeta nutmist, meeleolu kõikumist, kurbust, ärrituvust ja unetust (del Rio & del Valle, 2017, lk 1781). Seevastu ei avalda kontrolliv käitumine vägivalla

lõppedes püsivat mõju, mistõttu vägivalla varajane tuvastamine ning kiire ja asjakohane sekkumine on naiste tervisele pikaajaliste tagajärgede ärahoidmisel ülioluline. (Rio & Valle, 2017, lk 1774)

Seega hõlmab kontrolliv käitumine hirmutamist, armukadedust, ähvardusi ja ka teisi nii psühholoogilise kui ka vaimse vägivalla vorme, ent ei avalda isikule mingisuguseid füüsilisi kahjustusi. Sellegipoolest võib antud olukord tekitada suuri psühholoogilisi häireid, nagu näiteks kõrgeenenud ärevus ja loobumine füüsilisest aktiivsusest. Järgmise, ent mitte vähemtähtsama vägivalla liigina on välja toodud spirituaalne- ehk religioosne vägivald.

1.2.3. Religioosne ja kultuuriline vägivald ning selle seosed teiste vägivalla liikidega

Inimene on loodud olema religioosne ja religioon on sama vana kui inimlik eksistents. Kogu maailmas ei ole inimühiskonda, kus puudub üks või teine usund. Tänapäeval on maailmas mitu usku, millel on palju järgijaid ning paljudest usunditest paistavad kristlus ja islam silma sellega, et neil on järgijaid enim. Mainitud usundid on tuntud rahu, ühtsuse, armastuse, hoolimise ja inimelu austamise kaudu. Need edendavad inimühiskonna ja üksikisikute väärikust, harmooniat ja arengut. (Asha, 2018, k 28)

Viimasel kahel aastakümnel on maailmas olnud vastupidine olukord, nagu näiteks Nigeerias, kus religioon on muutunud sünonüümiks disharmooniale, süütamisele, hävitamisele, tapmisele, rüüstamisele, ärakasutamisele, vihkamisele, vägivallale, dehumaniseerimisele, arvamuste lahknemisele ja arenematussele. Usuolukorra tegelikkus on viinud mõnede järelduseni, et religioon ja vägivald käivad koos ja on lahutamatud. (Asha, 2018, lk 28)

Nigeeria näitel, kus toimub pidev võimuvõitlus erinevate ususektide vahel, on haridust kirjeldatud kui üht parimat võimalikku vastust vägivallale. Kuna valitsus on haridussektorisse panustanud palju raha, loodetakse hariduse abil parandada kirjaoskust, mille tagajärjel vähendada vägivalda. Paraku aga pole haridus alati lahendanud vägivalla probleeme. (Audu, 2018, lk 22) Lisaks on ka välja toodud, et tuleks lasta kogudusel ja usklikel vägivaldsetest eluviisidest loobuda nii mõtteis kui ka tegudes ning kirik peaks

maailmas elama inimeste jaoks loodud ettevõtte, kuhu on kutsutud ja lunastatud jumala inimesed, kes on loodud elama misjoni-, mitte vägivaldse kogukonnana. (Audu, 2018, lk 30–31)

Religioosset vägivalda saab liigitada nelja kategooriasse (Brathwaite & Park, 2019, lk 83):

- Oht füüsilise puutumatus vastu,
- Seksuaalse vägivalda kogemise oht,
- oht isikliku vara vastu,
- diskrimineerimise/vääriskuse oht.

„Usulise vägivalda“ mõistmiseks tuleb kõigepealt küsida, mis eristab seda teistest vägivalda vormidest (Adolphson, 2018, lk 1). Spirituaalne vägivald on toime pandud vaimse teadvuse, usuliste veendumuste või usu abil, ja selle abil manipuleeritakse inimesega tema mõjutamiseks või kontrolli saamiseks (Mgbemere-Emukah, 2018, lk 47). Teatatud usulise vägivalda tase tõuseb, kui suureneb nii poliitiline konkurents kui ka valimisaktiivsus, kuna suurenenud poliitiline konkurents mõjutab konkreetseid usulise vägivalda liike (Brathwaite & Park, 2019, lk 108)

Religiooselt motiveeritud vägivalda tuleks käsitleda meetmena, mil on eristatavad mõõtmised ja mis kajastab nii surmavat kui ka mittesurmavat vägivaldaakti, et intensiivsuse erinevusi paremini kajastada – oluline on neid erinevaid mõõtmiseid kajastada, kuna teatud toimingud, näiteks mõrvad, on kvalitatiivselt erinevad kui toimingud, nagu rünnakud isikliku vara vastu, mis võivad olla vähem alati vähem karmide õiguslike sanktsioonide tõttu. (Brathwaite & Park, 2019, lk 83)

Religiooselt inspireeritud vägivalda määrajate kirjeldamisel viidatakse tavaliselt usuliste veendumuste ja sektilise kuuluvusega seotud identiteedi kujunemisele. Inspireeritud vägivald võib ilmneda tingimustes, kus riigi suutlikkus ja demokraatlik valitsemine on tugev. Arvestades, et religiooselt inspireeritud vägivald ja tagakiusamine mõjutavad paljusid riike, on selle põhifaktorite mõistmine ja mõõtmine oluline, et selgitada, kuidas religioon on vägivalda ja tagakiusamise põhjustajaks. (Brathwaite & Park, 2019, lk 82)

Sellel, kuidas konkreetsed religioonid Jumalat esindavad, on sügav mõju sellele, kui palju religioosset vägivalda selle tagajärjel ilmneb (Andrade, 2018, lk 16).

Kokkuvõtvalt on religioosse vägivalda osas välja toodud, et on olemas palju vägivaldseid ususekte, kus õigustatakse vägivalda igati. Lisatud on ka, et antud vägivald hõlmab endas nii tagakiusamist, rünnakuid isiku enda-, kui ka tema vara vastu, diskrimineerimist ja kõige hullemal juhul ka mõrvu. Seetõttu on äärmiselt oluliseks peetud kirjaoskust, et inimesed saaksid ise lugeda kui ka teha järeldusi, mis on tegelik tõde nende jaoks, muutes sellega oma uskumusi, kaasa arvatud vägivalda õigeks pidamine või maha laitmine.

Veel üheks vägivalda liigiks on ka kultuuriline vägivald, mis ilmneb siis, kui üksikisiku suhtes rakendatakse kallutatud kultuurilisi tavasid, piiranguid ja diskrimineerimist, mis kahjustavad või pärsivad tema isiklikku õigust vabadusele, juurdepääsule põhiõigustele, võimalustele ja isiksuse väärikusele (Mgbemere-Emukah, 2018, lk 47–48). Kultuurilise vägivalda mõiste süvendab radikaalselt domineerivat arusaama vägivallast, määratledes kultuuris teatud diskursiivsed elemendid vägivaldseks. Vägivall ei tähenda ainult tahtliku kahju tegemist, vaid hõlmab ka kultuuride sümbolseid ja diskursiivseid aspekte. (Gursozlu, 2018, lk 85)

Galtung (viidatud Carriere, 2019, lk 100 vahendusel) visandab vägivallast kolmepoolse mudeli – otsene kellegi vastu suunatud vägivald, seaduste ja institutsioonide vägivalda põline struktuurne vägivald, ja teiste ärakasutamise normaliseerimisest tulenev kultuuriline vägivald. Teatavate rühmade õiguste toetamata jätmine ja nende rühmade kaitsekohustuste täitmisest keeldumine võib olla kultuurilise vägivalda vorm.

Kultuurilisel vägivallal on laastav mõju siis, kui arutlused vägivaldsuse kohta on need, mis annavad kuju ja seadustavad ühiskondliku korda (Gursozlu, 2018, lk 88). Iga kultuur on keeruline ja sellel on oma osa sellistes vägivaldsetes aspektides (Gursozlu, 2018, lk 89).

Seega saab väita, et kultuuriline vägivald on viis, mil inimese õiguseid piiratakse ja/või kaitsekohustusi ei täideta, mille tagajärjel kannatab inimese väärikus. Välja on toodud ka oluline väide, et vägivald pole mitte ainult tahtliku kahju tekitamine, vaid hõlmab ka sümbolseid ja loogikal põhinevaid aspekte.

1.2.4. Koolivägivald ja küberkiusamine – nende olemus ja põhjused ennetustegevuseks

Muret tekitavaks vägivalda liigiks on ka koolivägivald. Kõiv (viidatud Ülemaante, 2015, lk 7–8 vahendusel) on välja toonud, et koolivägivalda iseloomustab laiemas tähenduses füüsiline, psühholoogiline ja/või seksuaalne teise inimese kahjustamine, ahistaja tegevuse aktiivsuse aste, suhte iseloom ning keskkond, kus väärkohtlemine aset leiab (kool). „Koolivägivalda all peetakse silmas igasugust olukorda, kus kooli kuuluv mistahes isik väärkohtleb teist kooli kuuluvat isikut“ (Leppik, 2018, lk 6). Koolivägivalda olukorra tulemuseks on ebakindluse õhkkond, mis mõjutab kõiki kooliruumis osalejaid: õpetajaid, personali ja õpilasi (Machado & Carvalho, 2013, lk 6).

Kuna lapsed veedavad aega täiskasvanute järelvalve all koolides ja muudes õppeasutustes rohkem, kui teistes väljaspool kodu asuvates kohtades, tuleks koolis esinevat vägivalda uurida füüsiliste, psühholoogiliste ja sotsiaalsete probleemide ennetamiseks, kuna koolivägivalda tagajärjed võivad olla nii koheselt nähtavad kui ka varjatud, ning kesta lausa aastaid peale esialgse vägivaldaga kokku puutumist (Ferrara *et al.*, 2019, lk 1–2). Olukorda raskendab koolide suutmatus koolitada õpilasi rahumeelseks kooseksisteerimiseks, kuna ei olda valmis selle murega silmitsi seisma, vajalikku tähelepanu ei pöörata või ei tegeleta vägivaldsele käitumisele vastavate ennetus- või sekkumismeetmete otsimisega (Domínguez-Alonso, López-Castedo, & Nieto-Campos, 2019, lk 1032). Sobivate ennetus- ja sekkumisstrateegiate edendamiseks aga on oluline arendada põhjalik arusaam koolivägivalda põhjustest ja tagajärgedest (Bacıoğlu & Kocabıyık, 2019, lk 146).

Kogu koolivägivalda osa saab kokku võtta sellega, et ebakindluse õhkkond ning koolivägivalda kogemine on takistuseks õpingute edukale sooritamisele, kuna tekitab õpilastele erinevaid füüsilisi, psühholoogilisi ja sotsiaalseid probleeme, mistõttu on äärmiselt oluline ennetustegevus, kuna koolivägivalda tagajärjed on rängad.

Järgnevalt tuleb lähema käsitlemise alla küberkiusamise mõiste. Nimelt on viimastel aastatel maailmas peaaegu iga päev toimuva tehnoloogia arengu tõttu toimunud kiired ja drastilised muutused, mis on mõjutanud sotsiaalset suhtlemist, luues nii positiivseid kui ka negatiivseid mõjusid (Cardoso, Landenberger, Bastos, Bernardi, & Argimon, lk 7).

Kübermaailmas kasutavad noorukid mobiilseid kiirsõnumirakendusi, et saata tekste ja pilte, luua Facebooki kontosid, et olla kontaktis ja jagada sõpradega emotsioone, sõbruneda suhtlusvõrgustike veebisaitidel ja suhelda teiste inimestega (Lee & Wu, 2018, lk 324).

Kui põhikoolialiste laste tavapärasest kiusamiskäitumist on uuritud üsnagi laialdaselt, on nende aspektide osas käsitletud vaid vähestes uuringutes laste küberkiusamise nähtust (Olenik-Shemesh & Heiman, 2014, lk 29). Küberkiusamisele on iseloomulik kiusamine elektrooniliste seadmete vahendusel (Klomek *et al.*, 2010, lk 283) ja see toimub erinevates virtuaalsetes keskkondades, mille puhul ründaja kavatses teist inimest solvata ja kahjustada (Cardoso *et al.*, 2017, lk 8). Küberkiusamise olemuse uurimine noorema elanikkonna hulgas ja laste küberkiusamise ohvriks langemisega seotud sotsiaalpsühholoogiliste aspektide mõistmine on aga vajalik, et süvendada arusaamist sellest uuest nähtusest peale noorukiiga ja et hakkama saada küberkiusamisega varases staadiumis, mis võib olla võti edasise eskalatsiooni ennetamiseks (Olenik-Shemesh & Heiman, 2014, lk 27).

Seega on küberkiusamise näol tegu üsna uue kiusamise vormiga, mida on üpris raske kindlaks teha põhjusel, et see toimub elektrooniliste seadmete vahendusel erinevates virtuaalsetes keskkondades. Sellegipoolest oluline küberkiusamise mõistmine, et ennetada juba varakult võimalikke tekkivaid probleeme.

1.2.5. Kuulujuttude levitamine ja tõrjuvussuhe – nende olemus ja mõju

Järgnevatel lõikudes tuleb juttu kuulujuttude levitamisest. Vägivald ilmneb harjumuspärastes hoiakutes, žestides, aruteludes ja kohtades, kus puututakse kokku ka kuulujuttude levitamisega (Bajracharya, 2015, lk 361). Kuulujuttu kui olulist sotsiaalse suhtluse vormi on juhitud läbi kogu inimkonna evolutsiooniloo ja neid levitatakse pahatahtlikult teadlikkuse suurendamiseks, teiste laimamiseks, paanika tekitamiseks kui ka teistel põhjustel (Jun, Shaowu, Qian, & Guandong, 2019, lk 1).

Kuulujutt on praegu ringlev lugu või reportaaž ebakindlast või kaheldavast tõesest (Rumour, 2019) ja seda kujutatakse sageli diskursusena, mis ennustab populaarse vägivalla tegusid (Bajracharya, 2015, lk 361). Infotehnoloogia arenedes muutub

kuulujuttude levitamine traditsioonilisest suusõnalisest protsessist veebisuhtlusvõrgustiku põhiseks, mil on kõigi inimeste elus ülioluline roll, tungides selle igasse külge (Hosni, Li, & Ahmad, 2019, lk 1).

Kuulujuttude laialdane levik lisaks ehtsa teabe kahjustamisele võib ka eksitada avalikke arvamusi (Jun *et al.*, 2019, lk 1). Arvestades ohtu, mida kuulujuttude levitamine veebipõhistes suhtlusvõrgustikes avaldab, tuleb need peatada kohe, kui selline käitumine avastatakse (Hosni *et al.*, 2019, lk 1).

Väites, et miski on kuulujutt või kõmu, ei ole vaid süüdistus teabe levitamise kohta, vaid on ka nende inimeste või rühmituste hukka mõistmine, kes on seotud vatramise- või liiga suure hulga ebausaldusväärse teabe vahendamisega (Esmer, 2016, lk 102). Luise White (viidatud Esmer, 2016, lk 103 vahendusel) on välja toonud, et avalikkuse ette jõudvad kuulujutud võivad muutuda skandaaliks, mis omakorda võib viia süüdistamiseni ning piirini, milles kuulujuttudele häälekalt reageeritakse.

Seega levitades kuulujutte, ohustatakse sellega korrektse teabe saamist. Kuulujutud võivad tekitada ka paanikat ning kui inimene, kelle kohta kuulujutt käib, tunneb end ohustatuna, võib see omakorda viia skandaalini.

Silmale nähtamatuks kiusamise liigiks on veel tõrjutus, üksindusse jätmine. Kõrvalt vaatajate jaoks tundub kõik olevat justkui korras, ent tegelikkus on hoopis teine.

Tõrjumine avaldub viisil, kus indiviid on küll gruppi kaasatud, ent teda lihtsalt ignoreeritakse, välistatakse grupi poolt (Horton, 2019, lk 1450). Nicholsoni (viidatud Nicholson, 2012, lk 137 vahendusel) sõnul tähendab sotsiaalne eraldatus seisundit, kus inimesel puudub sotsiaalse kuuluvuse tunne, suhe teistega, tal on minimaalne arv sotsiaalseid kontakte ja antud isikul puuduvad oskused suhete loomiseks ja arendamiseks.

Tõrjumise põhjuseks on erinevuste esile toomine, mis annab võimaluse sellele, kuidas eristada „meid„ ja „neid“. Eristamise süsteem ei tekita mitte ainult ärevust sotsiaalse tõrjutuse suhtes, vaid ühtlasi toetab ka põlguse väljendamist ja üksikisikust „teiseks“ lahterdamist. (Horton, 2019, lk 1451) Põhiliselt on suurimad raskused klassikaaslastega kontakti loomisega justnimelt neil õppuritel, kel paralleelselt õpingutega tuleb täita ka perekondlikke kohustusi (Ray, Coon, Al-Jumaili, & Fullerton, 2019, lk 1563). Ka

negatiivsete kogemuste omamine sotsiaalmeedias on seotud kõrgema sotsiaalse isolatsiooniga (Primack *et al.*, 2019, lk 859).

Kuigi tõrjuvussuhe on grupi poolt kontrastselt määratletud, ei oska keegi näha seda kiusamise olukorrana (Horton, 2019, lk 1450) ja isegi kui grupi liikmed aktsepteerivad üldist reeglit kiusamise vastu, hoitakse siiski tugevalt kinni eristussüsteemist, millega kiusamise ohver peab silmitsi seisma. (Horton, 2019, lk 1451) Nicholson (viidatud Pucker, Temes, & Zanarini, 2019, lk 383 vahendusel) on kirjutanud, et „sotsiaalne isolatsioon, vähene kuuluvustunne ja kaasatus ebapiisavate või olematute suhete tõttu, on seotud negatiivsete psühhiaatriliste ja füüsiliste tervisetulemustega“ – näiteks suurendab see sõltuvusse langemise tõenäosust (Trujillo & Heller, 2020, lk 7), depressiooni, üksindustunnet, ärevust, ning võib ka häirida kognitiivset funktsiooni (Evans *et al.*, 2019, lk 1696). Ehkki sotsiaalse isolatsiooni ja negatiivsete tervisemõjude vahel on tugev seos, on sekkumisi vähe. Üks panustav asjaolu on kontseptuaalse selguse puudumine. (Nicholas, 2009, lk 1342)

Siinkohal saab väita, et kuna inimene on sotsiaalne olend, pole tema jaoks loomulik olla tõrjuvussuhtes – antud kogemus loob soodsa pinnase negatiivsete psühhiaatriliste ja füüsiliste tervisetulemuste esinemiseks, nagu näites ärevus, üksindustunne ja depressioon, lisaks võib see tekitada ka kognitiivse funktsiooni häiruvust. Oluline on sekkuda, kuna sotsiaalse isolatsiooni ja negatiivsete tervisemõjude vahel on väga tugev seos.

1.2.6. Füüsiline vägivald ning võimalik riskikäitumine kogetud vägivalda toimele

Antud alapeatükis on räägitud füüsilise vägivalda mõistest kui ka mõjust. Maailma Terviseorganisatsioon (WHO) (viidatud Rodrigues *et al.*, 2020, lk 69 vahendusel) „määratleb vägivalda kui tahtliku jõu kasutamist individuaalsel, inimestevahelisel või kollektiivsel tasandil. Kui füüsilise jõu rakendamiseks kasutatakse valu või kehavigastusi, liigitatakse vägivald füüsiliseks agressiooniks, ja kui see toimub kahe inimese vahel, klassifitseeritakse seda kui inimestevahelist vägivalda.“ Füüsiline vägivald võib olla peksmine, löömise, laksu andmise, tõmbamise, lükkamise, hammustamise või näpistamise vormis (Ogenler & Yapıcı, 2018, lk 20).

Caldwell (viidatud Akanni *et al.*, 2019, lk 15 vahendusel) on väitnud, et „füüsiline vägivald võib põhjustada mitte ainult tõsisid füüsilisi vigastusi, vaid ka vaimse tervise tagajärgi, näiteks moraali kaotuse ja töötajate psühholoogilise haigestumise.“ Välja on toodud Dourado ja Noronga (viidatud Rodrigues *et al.*, 2020, lk 70 vahendusel) poolt ka see, et „kui näo piirkond (pea, kael ja nägu) on mõjutatud füüsilistest tagajärgedest, võib vägivald põhjustada ohvrile psühholoogiliselt madalat enesehinnangut, häbi ja alandust.“ Sellest saab järeldada, et mõju füüsilistele vigastustele ja psühholoogilisele stressile võib olla märkimisväärne ning soovituslik on korraldada koolitusi vägivalla ennetamise kohta, samuti ohvrite toetamiseks (Akanni *et al.*, 2019, lk 19).

Seega on füüsilise vägivalla tagajärg paljudel juhtudel silmaga nähtav, kuna see seisneb kellelegi füüsiliste vigastuste tegemises. Enim mõjutab inimesi see, kui antud vägivalda kasutatakse näo piirkonna kahjustamises, kuna see on silmaga nähtav, põhjustades ohvril madalat enesehinnangut ja häbitunnet. Üleüldises võtmes on füüsilise vägivalla mõju halb, kuna tekitab ohvril stressi ja paneb ta end tundma alandatuna.

Kogu eelnevat kokku võttes saab väita, et vägivald võib avalduda mitmeti ja sõltuvalt sellest on erinev ka kogetud vägivalla mõju kestvus ning ka selle avaldumise viis.

Galtung (viidatud Gursozlu, 2018, lk 85 vahendusel) on väitnud, et vägivald toimib mitmel viisil ning on ulatuslikum ja salakavalam, kui ette kujutame. Vägivalla kogemine võib tekitada riskikäitumist – vastavalt probleemkäitumise teooriale mõistetakse riskikäitumise all käitumisviise, mis ohustavad nooruki füüsilist või psühhosotsiaalset arengut ja mis kutsuvad reeglina esile mingi jõulise või vähem jõulise sotsiaalse kontrolli reaktsiooni. Riskikäitumise avaldumisviise on erinevaid: suitsetamine, alkoholi ja narkootikumide tarvitamine, varased ja/või kaitsmata seksuaalvahekorrad, koolikohustuse mittetäitmine, agressiivsus, erinevate sõiduvahenditega ohtlik liiklemisviis ja muu. (Värnik *et al.*, 2015, lk 20)

Kiusajate poolt ohvrite alistamiseks kasutatav domineerimine põhjustab intensiivset alandust, millel on ohvrile püsiv negatiivne mõju, näiteks viha ja depressioon (Evans & Smokowski, 2016, lk 365).

Frieden (viidatud Barth & Olsen, 2020, lk 4 vahendusel) on öelnud, et „lastel on suur oht muutuda vägivalda ohvriks“, mistõttu on väitnud nii Fixsen, Naom, Blase, Friedman ja Wallace ühes artiklis ning Richmond-Crum, Joyner, Fogerty, Ellis ja Saul teises (viidatud Fortson, Klevens, Merrick, Gilbert, & Alexander, 2016, lk 9 vahendusel) sama põhimõtet, et „on oluline suurendada riigi ja kohalike omavalitsuste suutlikkust rakendada ja laiendada tõhusaid sekkumisi, mis võivad vähendada laste väärkohtlemist ja hooletusse jätmist“.

Ehk siis on seega teada, et vägivalda liike on palju (vaimne- ehk emotsionaalne vägivald, lastevastane vägivald, pere- ehk lähisuhtevägivald, seksuaalne vägivald, psühholoogiline vägivald, kontrolliv käitumine, spirituaalne- ehk religioosne vägivald, kultuuriline vägivald, kuulujuttude levitamine, koolivägivald, küberkiusamine, tõrjumine ehk sotsiaalne eraldatus, füüsiline vägivald) ning iga vägivalda liigi mõju inimesele on negatiivne, kahjustades nii tema vaimset- kui ka füüsilist tervist ning tekitades enamusel juhtudel inimestele pikaajalisi terviseprobleeme, alustades tavalise stressiga ja lõpetades depressiooni, halvimal juhul suitsiidiga. Seega on äärmiselt oluline ennetustöö, et osataks nii märgata kui ka pakkuda abi ja tuge kannatajatele.

2. EMPIIRILINE OSA

2.1. Uuritavate taustainfo

Antud töös on väga suur osakaal keskharidust omandavatel õpilastel, mistõttu on oluline teada järgnevat. Eesti Vabariigi haridusseaduse (HaS) §16 järgi on keskharidus haridustase, mis põhineb põhiharidusel, jagunedes üldkeskhariduseks ja kutsekeskhariduseks. Sama seaduse § 20 järgi omandatakse üldkeskharidus gümnaasiumites, ning § 21 järgi omandatakse kutsekeskharidus kutseõppeasutustes (Eesti Vabariigi haridusseadus, 1992). Gümnaasiumi ülesandeks on luua õpilastele tingimused, omandamiseks teadmised, oskused ja väärtushoiakud, mis võimaldavad tõrgeteta jätkata õpiteed kõrgkoolis või gümnaasiumijärgses kutseõppes, sealhulgas täiskasvanute gümnaasiumis luuakse keskhariduse omandamise võimalus kõigile täiskasvanutele põhiliselt mittestatsionaarses õppevormis (Haridus- ja teadusministeerium, 2019). Kutsekeskharidus on tasemelt samaväärne gümnaasiumis omandatava keskharidusega – selle läbides Kutseõppeasutuse seaduse (KutÕS) § 23 järgi saab õpilane omale kutse- ja erialase pädevusega keskhariduse (Kutseõppeasutuse seadus, 2013).

Koroonaviiruse (COVID-19) leviku tõttu olid küsitluse perioodil koolid suletud ning võimalik oli andmeid saada vaid veebipõhiselt, mille jaoks sai edastatud erinevatesse Eestis keskharidust pakkuvatesse asutustes küsimustik veebipõhisena. Terviseameti kodulehel on välja toodud, et „koroonaviirus, mis võib põhjustada köha, palavikku ja hingamisraskuseid, levib inimeselt inimesele piisknakkuse kaudu, peamiselt lähedasel kontaktil nakkuskahtlase inimesega“ (Terviseamet, 2020), mistõttu oli koolide sulgemine igati õigustatud samm edasise viiruse leviku tõkestamiseks.

Tagasisidena paljudelt koolidelt tuli info, et ei saa küsimustiku edastada, kuna gümnaasistidel on niigi palju tööd distantsõppes viibimise tõttu, mistõttu ei soovita neid

veelgi enam lisäülesannetega koormata. Sellegipoolest jagati ka positiivset tagasisidet ning küsitlusele vastajaid oli järgnevatest koolidest: Haabersti Vene Gümnaasium, Haapsalu Kutsehariduskeskus, Kilingi-Nõmme Gümnaasium, Pelgulinna Gümnaasium, Põltsamaa Ühisgümnaasium, Pärnu Koidula Gümnaasium, Pärnu Täiskasvanute Gümnaasium, Pärnu Ühisgümnaasium, Pärnumaa Kutsehariduskeskus, Rakvere Gümnaasium, Rápina Ühisgümnaasium, Saue Gümnaasium, Tallinna Kristiine Gümnaasium, Tallinna Kuristiku Gümnaasium, Tallinna Mustamäe Gümnaasium, Tallinna Saksa Gümnaasium, Tallinna Täiskasvanute Gümnaasium. Tallinna Õismäe Gümnaasium, Tamsalu Gümnaasium, Tapa Gümnaasium, Tartu Annelinna Gümnaasium, Tartu Waldorfgümnaasium, Tõrva Gümnaasium, Tõstamaa Keskkool, Türi Ühisgümnaasium ja Väandra Gümnaasium. Kaks vastajat oma kooli ei avaldanud.

2.2. Uurimismetoodika

Viidi läbi kvantitatiivne uuring. Kvantitatiivne metoodika on sotsiaalteadustes domineeriv teadusraamistik, kuna seda kasutatakse psühholoogiliste, sotsiaalsete ja majanduslike uuringute tegemiseks läbi numbriliste mustrite uurimise. Kvantitatiivsed teadusuuringud hõlmavad selliseid meetodeid nagu küsimustikud, struktureeritud vaatlused või eksperimendid. Mõned arvanded on olemuslikult kvantitatiivsed, samal ajal kui muudel juhtudel kehtestatakse arvuline struktuur. (Ahmad *et al.*, 2019, lk 2828) Kvantitatiivset uuringut kasutatakse faktide saamiseks ning siinkohal on abiks „Mis?”-küsimused (Barnham, 2015, lk 837).

Kvantitatiivses uurimistöös kasutatakse tõenäosuslikke kui ka mittetõenäosuslikke valimi koostamise meetodeid, mille valik sõltub uurimistöö eesmärgist ning uuritava populatsiooni iseärasustest. (Õunapuu, 2014, lk 140)

Juhuvaim saadakse, kui kindlaksmääratud mahuga populatsioonist eraldatakse liikmed lihtsa juhusliku valimi teel (Õunapuu, 2014, lk 140), ettekavatsetud valimi liikmed seevastu valib uurija, lähtudes oma teadmistest, kogemustest ning eriteadmistest mõne grupi kohta (Õunapuu, 2014, lk 143).

Antud uurimistöö valimiks osutusid täisealised gümnaasiumi ja kutsekeskkooli õpilased, kelle puhul on tegu mittetõenäosusliku, sihipärase valimiga. Andmekogumise meetodina

kasutati internetisest küsitlust Google Forms platvormil, mis edastati erinevatesse Eesti koolidesse, et jõuda kindlate vastajate gruppideni. Vastajateks olid ligi 26 erineva gümnaasiumi ja kutsekeskkooli õppurid. Vastused on saadud vahemikus 2020. aasta veebruar – 2020. aasta aprill ning vastajate arv on 121, kellest 44 (36%) on mehed ja 77 (64%) naised, vanuses 18–39 eluaastat.

Küsitluse läbi viimiseks on tarvis küsimustikku (Õunapuu, 2014, lk 159), mis siinkohal on autori koostatud (vt lisa 1), lisaks on kasutatud ka teisi teaduslikke allikaid (allikad: Karolin Leppiku, 2018; Hillis, Mercy, Amobi & Kressi, 2016; Horton, 2019; Ogenleri, 2018; Klomek, Sourander, & Gouldi, 2010; Mukherjee & Joshi, 2019; Kotkas, 2013; Mgbemere-Emukah, 2018). Andmed kogutakse küsimustikuga, mis koosnevad suletud, valikvastustega küsimustest ning milles vastused kodeeritakse arvudeks või tähisteks, mida on võimalik statistiliselt analüüsida (Õunapuu, 2014, lk 159).

Statistiliseks andmeanalüüsi meetodiks valiti seoste analüüsimise läbi risttabeli ehk kahemõõtmelise sagedustabeli. Statistika on matemaatiline kvantitatiivsete andmetega tegelemine, et neis sisalduvat informatsiooni ilmutada ning esitamiseks vormistada (Õunapuu, 2014, lk 184). Seoste ehk korrelatsioonide selgitamine tähendab seda, et kindlaks tehakse nähtuste vastastikused seosed ja toimesuhted, ning uuritakse nende iseloomu (Õunapuu, 2014, lk 120). Risttabel on kahemõõtmeline sagedustabel, kus esitatakse vastajate sagedused lähtuvalt kahest vaatluse all olevast tunnusest (Rootalu, 2014).

Andmetöötlusprogrammina on kasutatud Excelit. Teostatud on kirjeldav, võrdlev statistika, mis väljendub tekstis, tabelites ja diagrammides. Kirjeldava statistika eesmärk on variatiivsus: kirjeldatakse tunnuste varieeruvust ning visualiseeritakse tulemusi graafikutes ja tabelites (Õunapuu, 2014, lk 184). On põhjendatud ja tehtud järeldusi, kirjeldatud tulemusi, hinnatud, tõlgendatud, võrreldud erialakirjanduses toodud seisukohtadega.

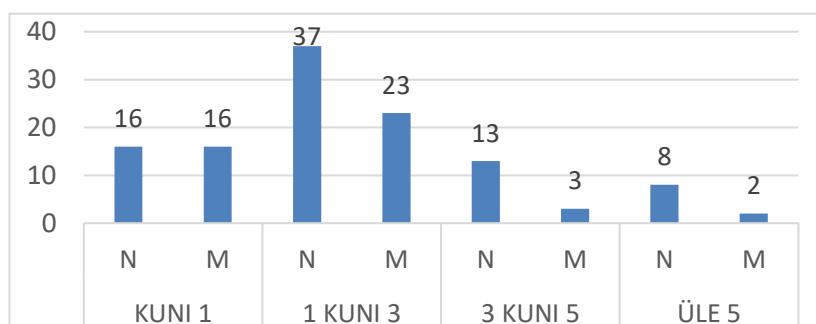
2.3. Tulemuste kirjeldamine

Õpitulemuste ning vaimse ja füüsilise vägivalda kogemuste vaheliste seoste leidmiseks on tarvis analüüsida kõigepealt ka teisi tegureid, mis võivad olla mõjuriteks õpilaste õpitulemustele.

Sellest tulenedes võeti analüüsimise alla õpilaste õppimisele kulunud aeg, nende keskmised õpitulemused ja õppimist takistavad tegurid, koolis esinevad probleemid, lisaks ka probleemid erinevate õpeainete mõistmisega, alkoholi- ja narkootikumide tarbimisega, pereliikmete- ning koolikaaslaste vahelised suhted, majanduslik olukord, rahulolu nii oma lapsepõlve kui ka praeguste õpitulemustega.

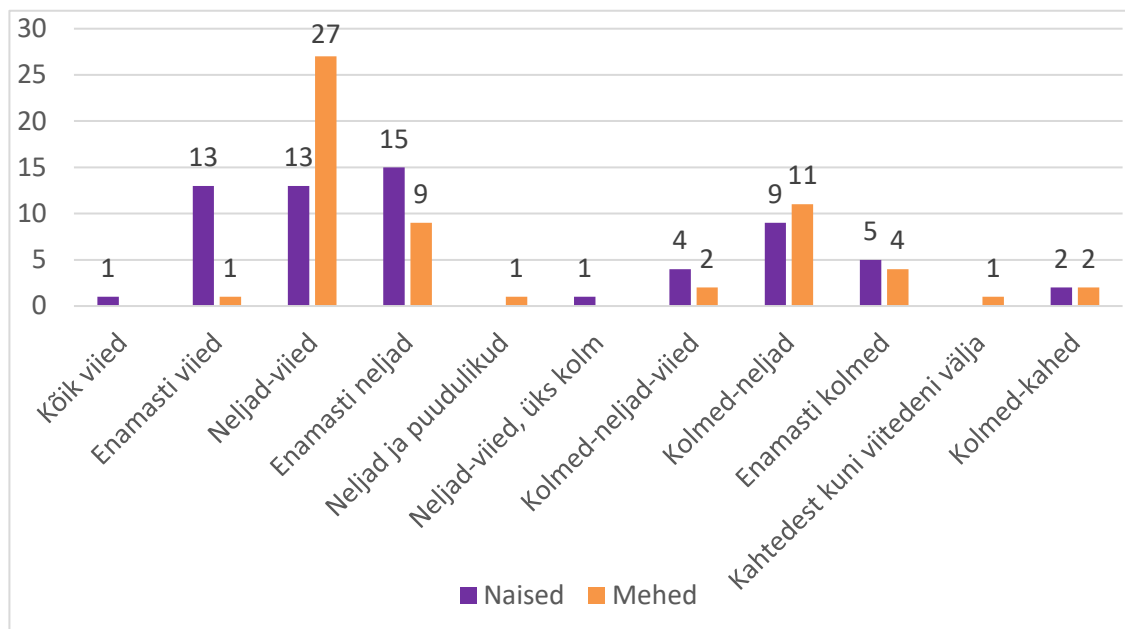
Suurem kaal tulemuste analüüsis on töö teemast sõltuvalt vägivalda teemal, kus uuriti täisealiste keskkharidust omandavate õpilaste teadlikust erinevate vägivaldaliikide ja kiusamise kohta ning võimalusi, kelle poole pöörduda. Lisaks uuriti ka õpilaste vägivaldaalased kogemusi, reaktsioone, tagajärgi, lahenemisi, füüsilist kui ka vaimset mõju nii tervisele kui ka ellusuhtumisele, elukäigule, inimeste usaldamisele. Õpilastelt uuriti ka ettepanekuid, millised on nende arvates vägivalda soodustavad tegurid, ning ka vastupidiselt – mida peaks tegema, et vägivalda ilmnemist ära hoida.

Tulemustest selgus, et enamus gümnasiste kulutas õppimisele aega ühes päevas (vt joonis 1) keskmiselt 1–3 tundi, mis on 49,6% vastajatest – sinne suur osakaal oli nii meeste (23 vastajat) kui ka naiste (37 vastajat) puhul. Sellele järgnesid need õppurid, kelle õppeaeg oli kuni ühe tunni pikkune (26%), seejärel 3–5 tundi õppivad gümnasistid (16%) ja kõige vähem on neid, kes õppisid üle 5 tunni (8%).

Joonis 1. Keskkharidust omandavate õpilaste sooline erinevus keskmiselt õppimisele kulunud aja kohta ühes päevas (tundides).

Enamusel vastajaist olid hinnad neljad-viied (33%), sellele järgnesid enamasti neljadele õppivad õpilased (19%), seejärel kolme-neljalised õpilased (16%). Positiivseks tulemusnäitajaks oli see, et enamasti kahtesid või alla selle polnud mitte ühelgi vastanutest (vt joonis 2).

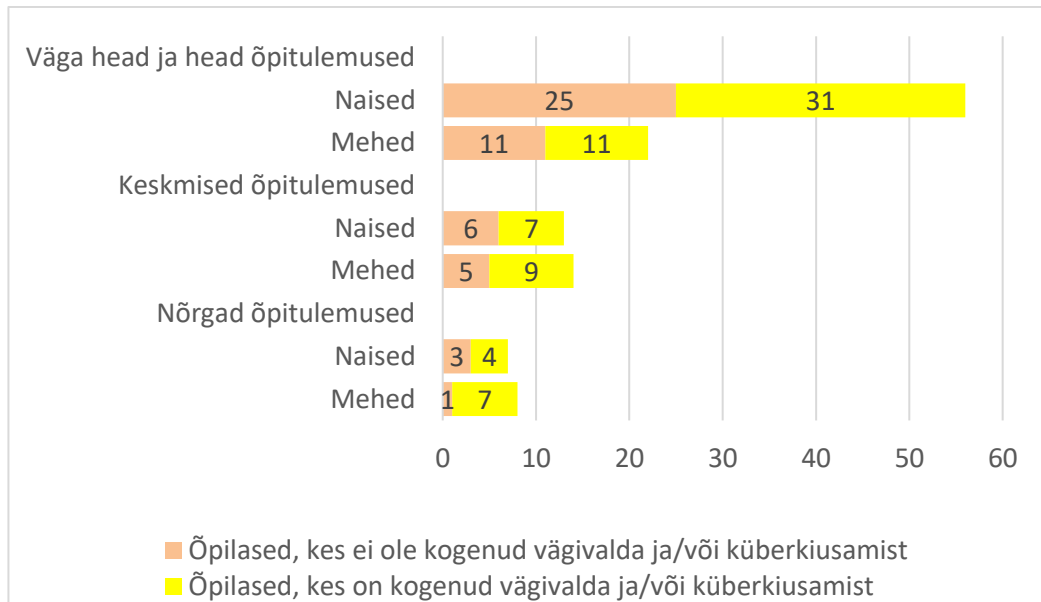
Joonis 2. Keskkharidust omandavate õpilaste hinnang oma keskmistele õpitulemustele ja nende sugude vahelised erinevused.

Analüüsi ka seoseid keskkharidust omandavate õpilaste õpitulemuste ning kogetud vägivalda vahel. Selgus, et suurem osa vastajaist, täpsemalt 57% oli ise kogenud vägivalda või küberkiusamist, seevastu 43% vastajail säärased kogemused puudusid.

Tabel 1. Risttabel: Vägivalla kogemused keskkharidust omandavate õpilaste seas

	On kogenud vägivalda ja/või küberkiusamist	Ei ole kogenud vägivalda/küberkiusamist	Kokku
Mehed	27	17	44
Naised	43	34	77
Kokku	70	51	121

Saadud tulemustest (vt joonis 3) selgus, et õpilaste hindeid on vägivalda kogemused olulisel määral mõjutanud, kuna just negatiivsete hinnete (siinkohal on peetud silmas hindeid puudulikest kuni kolmedeni) ülekaal esines vägivalda kogemustega õpilaste seas suuremal määral, kui nende hulgas, kellel sarnased kogemused puudusid.

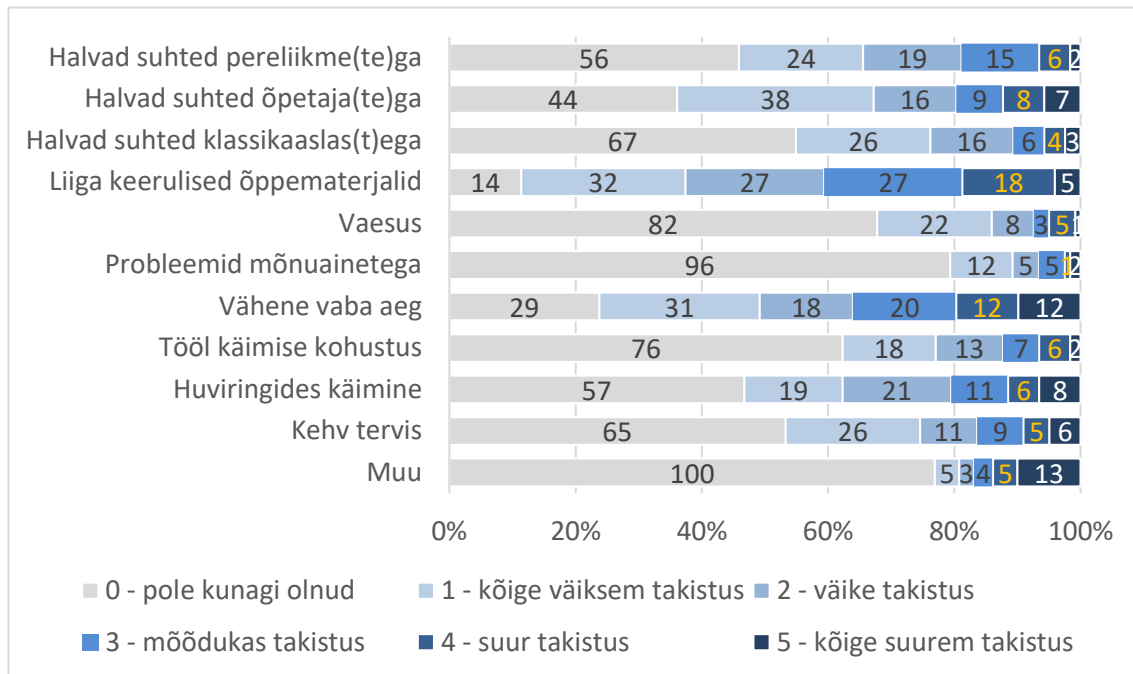

Joonis 3. Kogetud vägivalda mõju keskmiste omandavate õpilaste keskmistele hinnetele.

Seoses õppimist takistavate teguritega selgus küsitlusest (vt joonis 4, lk 31), et suurima barjääri seoses õppetegevusega on õpilastele loonud liiga keerulised õppematerjalid, mille valis kokku 107 õpilast, mis on pea 88,5% kogu valimist. Järgmised suurimad takistused olid seotud vähese vaba aja (kokku valis 92 õpilast), õpilase-õpetaja vaheliste halbade suhetega (77 vastajat), peresiseste halbade suhetega (65 vastajat), huviringides käimisega (64 vastajat), kehva tervisega (56 vastajat), halbade suhetega klassikaaslas(t)ega (54 vastajat). Vähim takistasid õppimist tööl käimise kohustus (45 vastajat), õpilaste probleemid mõnuainete (25 vastajat) ja vaesusega (39 vastajal oli probleem), ning teised põhjused (21 vastajat).

Õppimist takistavate teguritena mida valikus polnud, olid õpilased välja toonud omalt poolt veel ka vaimse tervise probleemid – sh ärevushäire, stress, läbipõlemine, depressioon, enesevigastamine, enesetapumõtted, motivatsioonipuuduse, laiskuse, transpordiprobleemid nii tervislikel kaalutlustel kui ka elukohapõhised, liiga mahukad ja

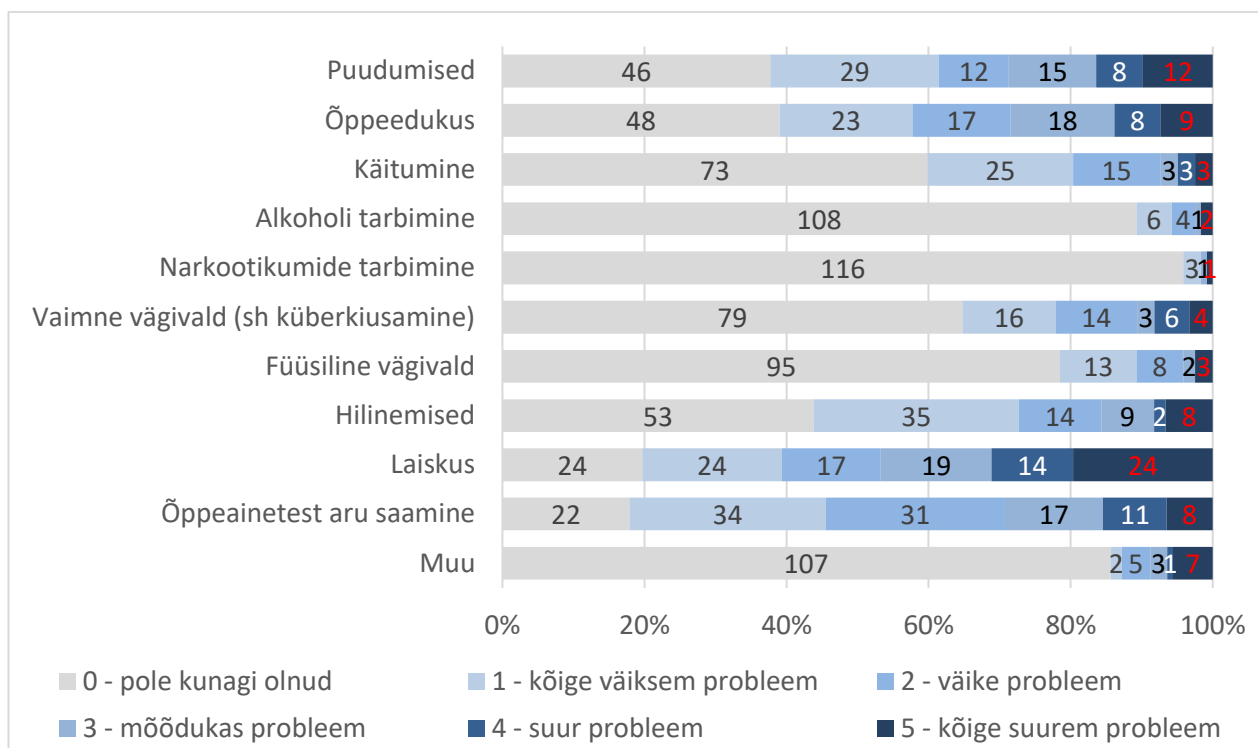
suures koguses koolitööd, müra, lühikese uneaja, vanemate tülitsemise ning ka internetisõltuvuse.

Joonis 4. Keskhariidust omandavate õpilaste õppimist takistavad tegurid.

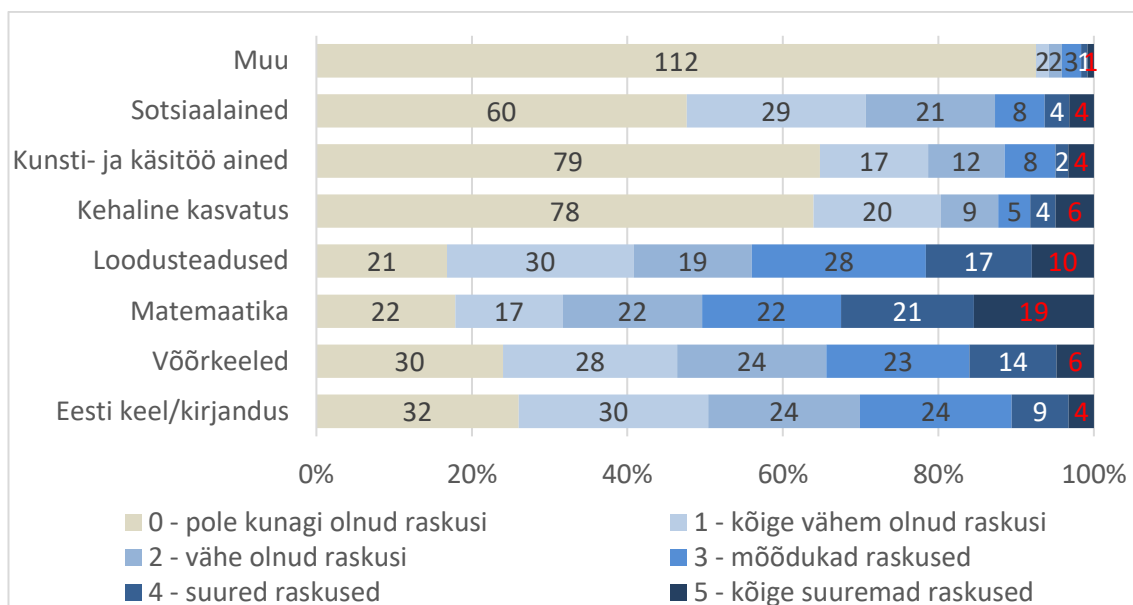
Koolis on õpilastel suurimaid probleeme olnud (vt joonis 5, lk 32) õppeainetest aru saamise (99 vastajat) ja laiskusega (97 vastajat), lisaks ka puudumiste (75 vastajat) ja õppeedukusega (73 vastajat).

Teiste oluliste kooliga seotud probleemidena tõid õpilased omalt poolt välja ka tühja kõhu tunde, probleemid kooli saamisega, motivatsioonipuuduse, probleemid õpetajatega, liigse reisimise, palju lisatöid, füüsilise- ja vaimse tervise probleemid, k.a haigusest tingitud uneprobleemid ning keskendumisraskused, keele probleem ning ka õppimisega seotud raskused.

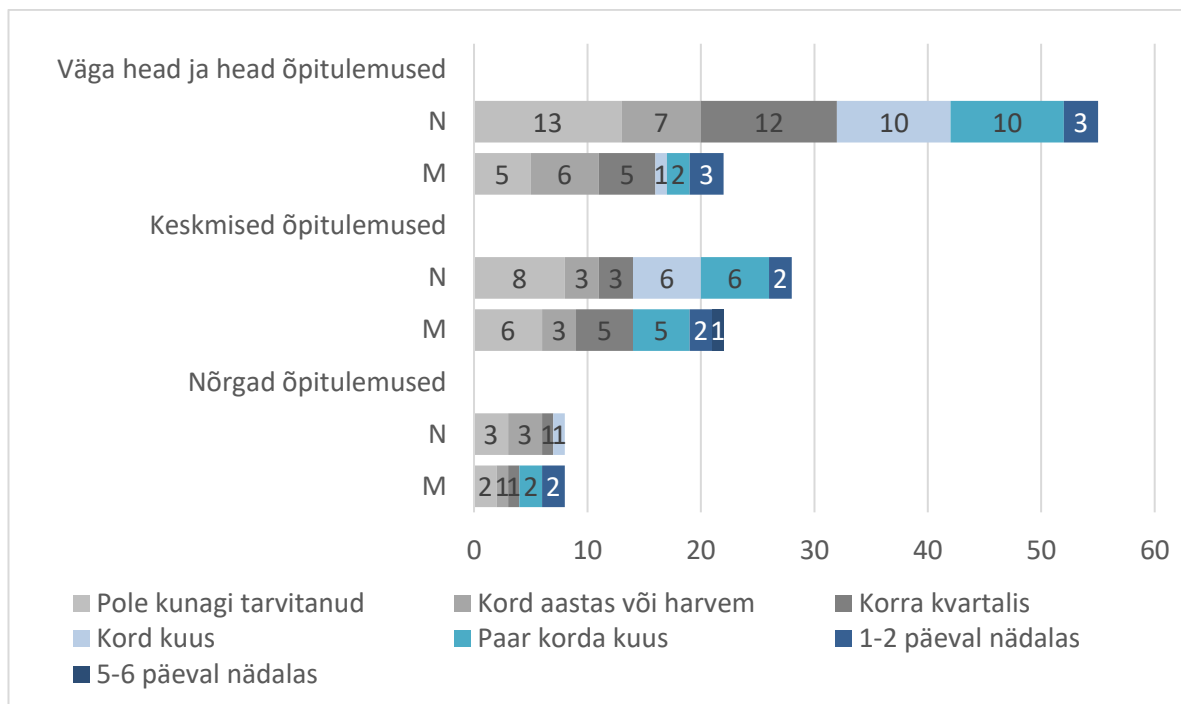
Joonis 5. Keskkoolidest omandavate õpilaste kooliga seotud probleemid.

Suurim raskus õppeainete mõistmisel (vt joonis 6, lk 33) on õpilastel olnud loodusteadustes (100 vastajat), mille alla kuuluvad bioloogia, keemia, füüsika, loodusgeograafia ja teised. Järgmisteks suuremateks raskusteks on õpilastel matemaatika (99 vastajat), võõrkeeled (91 vastajat) ning eesti keel/kirjandus (89 vastajat). Vähem on õpilastel olnud probleeme sotsiaalainetega (61 vastajat), kuhu alla kuuluvad ajalugu, ühiskonnaõpetus, inimeseõpetus ja teised (61 vastajat), lisaks ka kehalise kasvatus (43 vastajat), kunsti- ja käsitöö ainetega, nagu näiteks kunstiõpetus, muusikapedagogika, tööõpetus ja teised (42 vastajat), sotsiaalainetega, kuhu alla kuuluvad ajalugu, ühiskonnaõpetus, inimeseõpetus ja teised (61 vastajat) ning teiste ainetega, mille all toodi õpilaste poolt välja valikained ning arvutiõpetus (9 vastajat).

Joonis 6. Keskhariidust omandavate õpilaste raskusastmed erinevates õppeainetes.

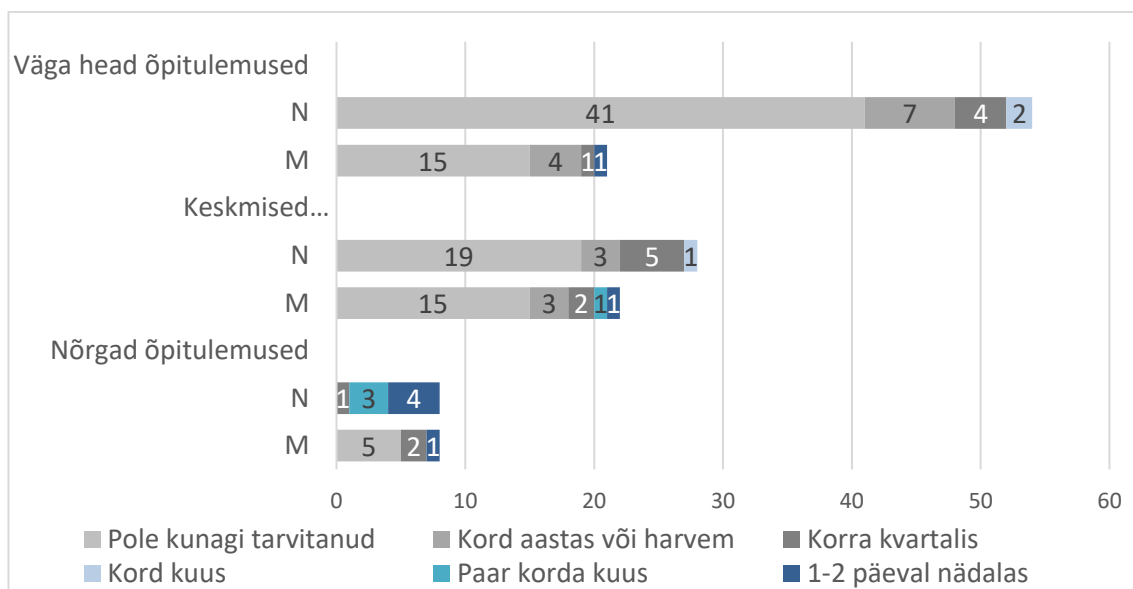
Kaardistatud said ka õpilaste suhted alkoholi- ning narkootikumide tarvitamisega. Alkoholi tarbimisega selgus uuringust (vt joonis 7, lk 34), et suurim hulk õpilastest pole alkoholi kunagi tarbinud (22,3%), neile järgnesid need õpilased, kelle alkoholitarbimise harjumused jäävad paari korra peale kuus (19,8% vastajaist) ning ka need, kes tarbivad alkoholi kord kvartalis (18%). Vähem oli neid, kes tarbisid kord aastas või harvem (15%), kord kuus (12%), 1–2 päeval nädalas (11%) kui ka 5–6 päeval nädalas (1%). Uuringust selgus, et igapäevaseid alkoholitarbijaid õpilaste seas polnud. Suurimateks alkoholitarbijateks olid heade ja ka väga heade õpitulemustega õpilased ning alkoholitarbimisega seotud põhjendusteks oli põhiliselt siidri, vodka, kokteilide, gin'i, tekiila, viina, viski, rummi, jägermeistri, veini, šampuse, õlle ja erinevate shottide tarbimine mõõdukas koguses, kuid mõni üksik tõi välja ka selle, peab end alkohoolikuks, kuna raske on piiri pidada. Palju esines ka seda, kus joodi vaid suurematel üritustel/pidudel või saunas käies, lisati ka armulaua veini joomine.

Joonis 7. Alkohoolsete jookide tarbimise tihedus keskharidust omandavate õpilaste seas ning selle seos keskharidust omandavate õpilaste õpitulemustega.

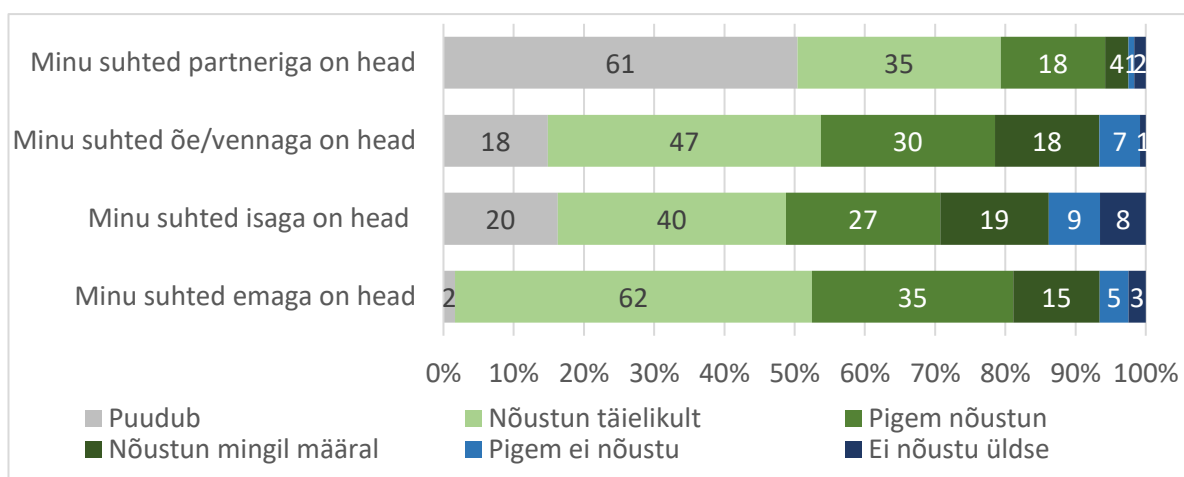
Seevastu narkootikumide tarbimise kohta selgus küsitlusest (vt joonis 8, lk 35), et 71,9% vastajaist pole narkootikume kunagi tarvitanud, 13,2% tarbisid kord aastas või harvem, kelle hulgas oli ka palju neid, kes tõid välja ka selle, et on proovinud vaid kord elus ning enam pole plaanis. 9,9% tarvitavad narkootikume korra kvartalis, 2,5% kord kuus, 0,8% paar korda kuus ning 1,7% tarbivad 1–2 päeval nädalas. Enim tarbisid narkootikume need õpilased, kellel on väga head õpitulemused, mis on äärmiselt üllatavaks asjaoluks. Lisaks läbi saadud tulemuste on näha ka seda, et naiste osakaal narkootikumide tarbimise osas ületab meeste omi.

Suurem osa vastajaist tõi välja, et on tarvitanud kanepit, kuid lisas kanepile esines vähesel määral ka LSD ja kokaiini tarbijaid.

Joonis 8. Narkootikumide tarbimise tihedus keskharidust omandavate õpilaste seas ning selle seos keskharidust omandavate õpilaste õpitulemustega

Lähema uurimise alla kuulus ka peresuhete teema (vt joonis 9), kus suurimaks probleemiks peresiseselt olid suhted isaga (16,8%, kel on isa, valis, et on probleeme), millele järgnesid kehvad suhted õe/vennaga (7,8% nendest valis, kel on õde/vend) kui ka emaga (6,7% neist, kel on ema, valis, et on probleeme). Vähim esines peresuhetes probleeme partneriga (5% vastajatest, kel on partner, valis, et on probleeme).

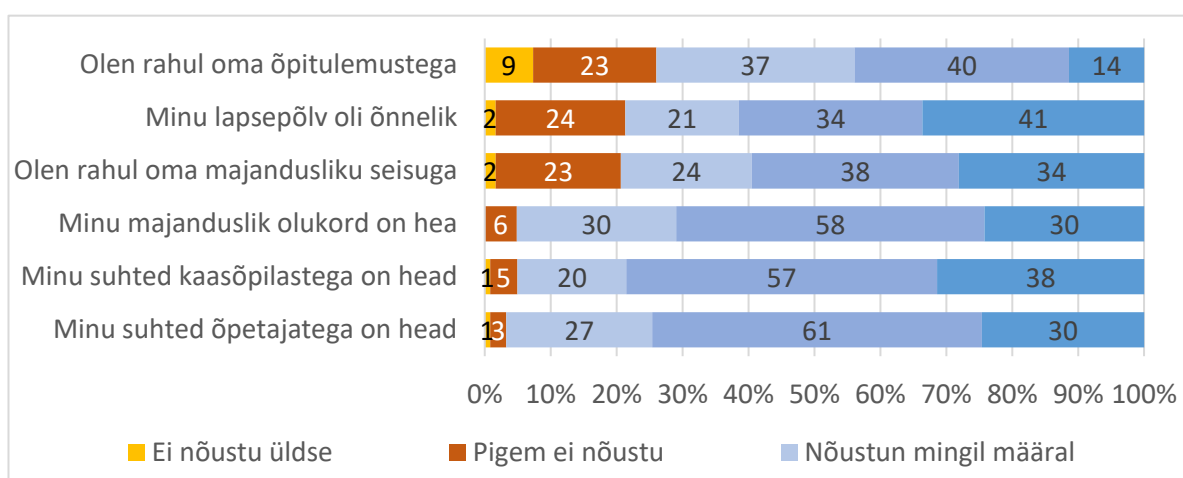

Joonis 9. Keskharidust omandavate õpilaste suhted pereliikmetega.

Taustainfoks sai uuritud ka õpilaste läbisaamist nii klassikaaslaste kui ka õpetajatega, lisaks ka nende majanduslikku olukorda ja rahulolu nii oma lapsepõlve kui ka praeguste

õpitulemustega, et luua seoseid, kas nende taust ja praegune olukord, milles viibitakse, on õpiaste endi arvates mõjuteguriteks õpitulemuste osas.

Uuringust selgus (vt joonis 10), et enim rahulolematust näidati üles oma õpitulemuste osas (32 vastajat), seejärel ei nõustunud paljud õpilased väitega, et nende lapsepõlv oli õnnelik (26 vastajat) ning ka oma majandusliku seisuga polnud paljud rahul (25 vastajat). Vähimateks probleemideks oli tegelik majanduslik olukord, mida pidas kehvaks vaid 6 vastajat, seejärel olid halvad suhted kaasõpilastega vaid 6 vastajal ning -õpetajatega vaid 4 õpilasel.

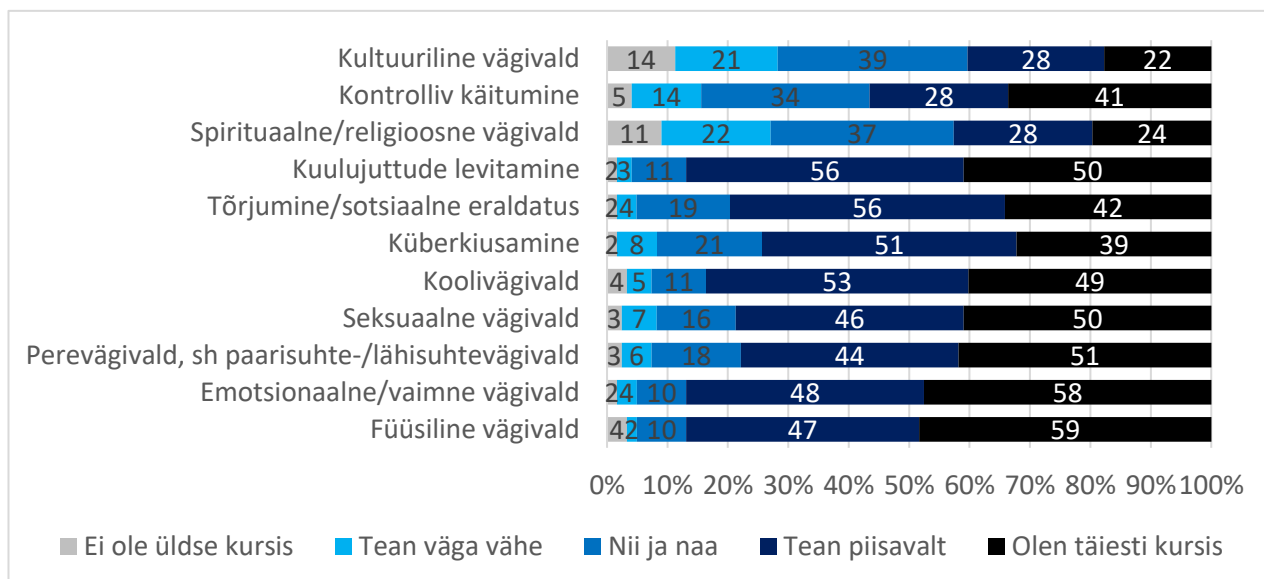
Joonis 10. Keskkharidust omandavaid õpilasi mõjutavad välised tegurid ja rahulolu õpitulemustega.

Üksikisikuliselt analüüsidis tuli välja see, et 12 vastajat, kes oli valinud, et pole oma õpitulemustega rahul, koges ühtlasi ka kurba lapsepõlve. Ülejäänud 20, kes oma õpitulemustega rahul polnud, nendest vaid 4 vastajat olid need, kes nõustusid täielikult, et kogesid õnnelikku lapsepõlve, 9 neist pigem nõustus, ja 6 nõustus mingil määral. Sellest tulenevalt juba saab välja tuua selle, et ka lapsepõlves kogetud valul on kaugeleulatuv mõju õpilaste õpitulemustele.

Järgmiseks alateemaks uuriti õpilaste teadlikust vägivalla erivormide kohta (vt joonis 11, lk 37), millest selgus tõsiasi, et õpilased on väga hästi informeeritud vägivalla erivormidest.

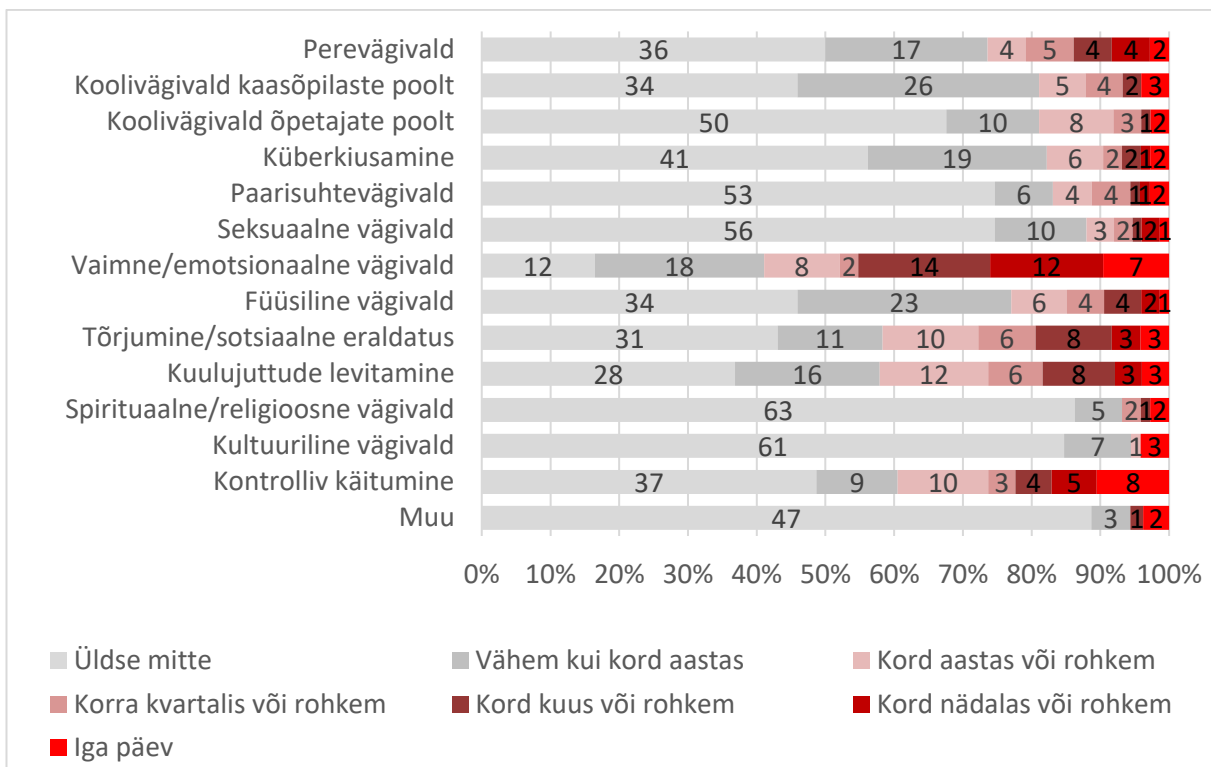
Vähim teadlikust näidati üles kultuurilise vägivalda osas, mille kohta kokku 35 vastajat valis, et teavad väga vähe või siis pole üldse kursis. Minimaalselt oldi teadlik ka spirituaalse/religioosse vägivalda teema kohta, kus 33 õpilast kas teadsid selle kohta väga vähe või siis polnud üldse kursis.

Enim, ühtlasi ka võrdselt oldi teadlik, mida kujutab endast füüsiline ja emotsionaalne/vaimne vägivald kui ka kuulujuttude levitamine, kus iga rühma kohta 106 vastajat väitis, et kas on teemaga täiesti kursis või siis teab piisavalt. Suurearvuline teadlikus oli ka koolivägivalda, tõrjumise/sotsiaalse eraldatuse, seksuaalse vägivalda, perevägivalda kui ka küberkiusamise osas.

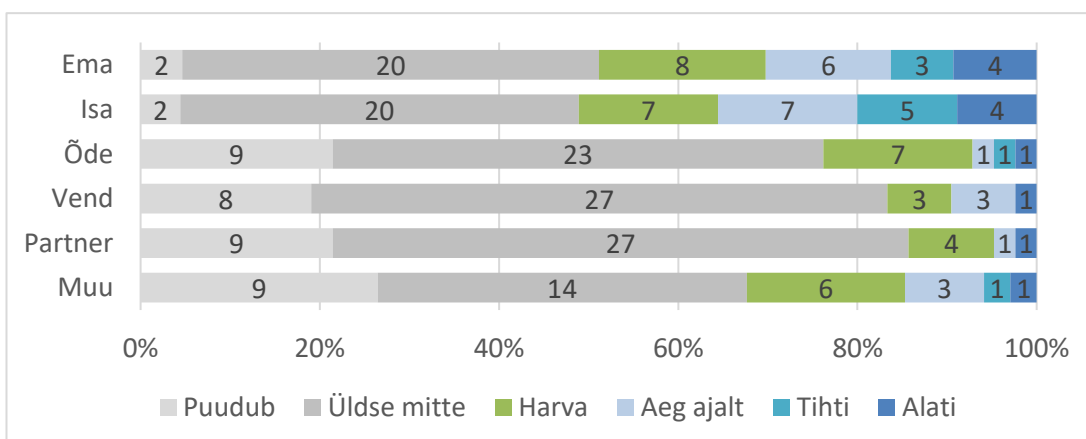
Joonis 11. Keskmiselt omandavate õpilaste teadlikus erinevate vägivaldaliikide kohta.

Uuringust selgus (vt joonis 12, lk 38), et suurimal hulgal õpilastest (109 vastajat) olid kogemused vaimse/emotsionaalse vägivaldaga. Sellele järgnesid kuulujuttude levitamine (93 vastajat), tõrjumine/sotsiaalne eraldatus (90 vastajat), füüsiline vägivald (87 vastajat), koolivägivald kaasõpilaste poolt (87 vastajat), perevägivald (85 vastajat), kontrolliv käitumine (84 vastajat) ja küberkiusamine (80 vastajat). Enamusel puudusid spirituaalse/religioosse-, kultuurilise- kui ka seksuaalse vägivalda kogemused, lisaks esines vähem ka paarisuhte- ning õpetajate poolset vägivalda. Üks õpilane tõi lisaks välja ka kogemused luuramisega.

Joonis 12. Vägivalla kogemine ja selle esinemise tihedus keskharidust omandavate õpilaste näitel.

Perevägivalda kogenud said eraldi veel välja tuua ka selle, kes on nende perekonnas põhiliseks vägivallatsejaks (vt joonis 13), millest tuli välja, et perekonnas on põhilisteks vägivalla kasutajateks isa ja ema ning neile järgnevad õde, vend, partner, ning teised. Teiste all olid õpilased välja toonud lähisugulased, vanemate eksabikaasad, koduloomad, vanavanemad ja kasuvanemad.

Joonis 13. Vägivalla kasutajad keskharidust omandavate õpilaste perekonnas.

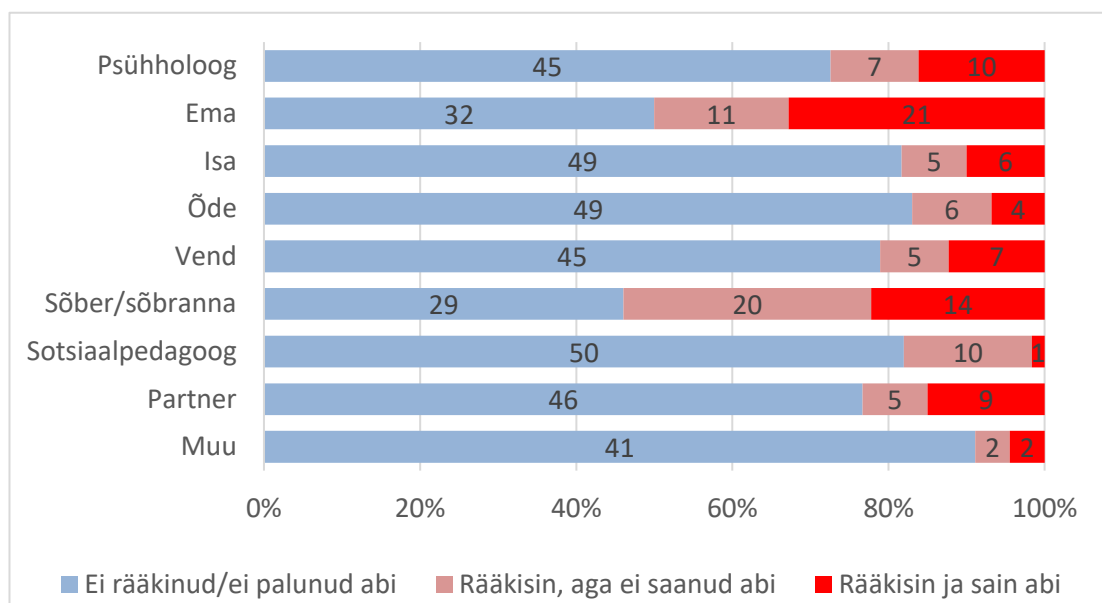
Uurides vägivallajuhtumite lahenemise/sekkumise kohta, toodi välja, et oli juhtumeid, mis lahenesid ise – neist kõige populaarsemad olid alkoholist tingitud vägivallatsemised, kuid ka karistada saamine millegi eest, keskkonna vahetus, perekonna koosseisu muutus, suhte lõppemine, vanemaks saamine, vägivallatsejate maha rahunemine. Leidus ka õpilasi, kes väitsid, et ignoreerisid probleemi või siis eemaldusid olukorrast, kuna sekkumine poleks aidanud – siinkohal toodi välja juhtumid, kus on teadmatuses aetud keegi endast välja, või siis kui klassis on keegi, kes häirib tundi ning kellega isegi õpetaja ei suuda hakkama saada. On olnud ka politsei, tuttava, vanaema, vanemate, vanema klassi õpilase ja teiste koolikaaslaste, õdede-vendade ning sõprade poolseid sekkumisi. Vaid 10 õpilast kogu valimist tõi välja, et on probleemi ise ära lahendanud kas siis moraali lugedes või end füüsiliselt kaitstes.

Uurides, milline oli gümnaasistide reaktsioon vägivalla/küberkiusamise juhtumi ajal ja hiljem, olles seda ise kogunud, toodi välja nii mõnegi poolt, et sellele proovitakse mitte mõelda, lisaks oli ka neid, kes üritasid jääda rahulikuks ja neelasid probleemi alla, ent nii mõnigi väitis, et kui kellegi teise kallal vägivallatsetakse, astutakse vahele, kuna ei suudeta niisugust julmust pealt vaadata. Vägivalla ajal on põhiliselt kogetud hirmu, pinget, viha, ehmatus ja vastuhakku. Vägivallale järgnevate reaktsioonide kohta toodi välja vaid negatiivsed ilmingud, nagu kehv tuju, ebaameeldiv ja tuim olek, rusuv tunne, enesesüüdistamine, väärtusetuse ja alandatusse tunne, kahetsus, raevunud, kurb, kuri ja morn olek, nutmine, end halvasti ja jõuetuna tundmine, väljapääsmatuse tunne, hukka mõistmine, ärrituvus, endast välja minemine, ärevus, paanika, üllatunud olek, enese vihkamine, endasse tõmbumine, agressiivne käitumine, šokk, hirm, häbi, paratamatuse tunne, tunnete maha surumune, valu. Nii mõnelgi oli tekkinud ka palju vastuseta küsimusi, lisaks toodi välja ka vaimse tervise probleeme, nagu näiteks une- ja söömishäired.

Küsites, mis võiks olla küberkiusamise ja vägivalla kogemise põhjused, vastati, et põhjus seisneb peamiselt kadeduses, õeluses, millestki valesti aru saamises, võimuihas, soovis domineerida, igavuses, eriarvamustes – ka millessegi teisiti suhtumises, kellegi valesti käitumises, sobimatuses gruppi, kiusaja oma probleemides, alkoholiprobleemides, arusaamatustes, halvas tujus või mõnes muus negatiivses emotsioonis kaasinimese vastu, vaidlemishimus, oskamatuses oma emotsioone kontrollida. Küberkiusamise puhul toodi välja anonüümsus, mis annab soodsa pinnase

vägivalla tekkeks. Nii mõnigi tõi välja selle, et vägivallatsejate käitumise põhjuseks on nende lapsepõlves kogetu ja see, kuidas nende vanemad neid kohtlesid. Lisati ka, et kui keegi laeb internetti üles veidraid pilte ja videoid, võib ka see anda tõuke kiusamise ohvriks langemisele. Oli ka vastajaid, kes ei osanud öelda, mis annab tõuke teise inimese kiusamiseks.

Seoses abi palumisega, olles sattunud vägivalla või küberkiusamise ohvriks, tuli uuringu tulemustest (vt joonis 14) välja, et väga paljud ei ole oma probleemidest mitte kellelegi rääkinud ega ka abi palunud. Suurim hulk, kellele muredest räägiti, olid sõbrad (34 vastajat) ning ema (32 vastajat), lisaks vesteldi ka psühholoogi (17 vastajat) ja partneriga (14 vastajat). Vähemal määral vesteldi antud teemadel venna (12 vastajat), sotsiaalpedagoogi (11 vastajat), isa (11 vastajat) ja õega (10 vastajat). Abi saadi kõige rohkem ema käest, ootamatuna ilmnis tõsiasi, et sotsiaalpedagoog kui spetsialist ei suutnud suuremale hulgale õpilastele pakkuda vajaduspõhist abi.

Joonis 14. Vägivallajuhtumitest rääkimine ja abi saamine.

Uurides, kuidas on kogetud vägivald mõjutanud õpilaste suhtumist perekonda ja nende inimsuhteid, vastati, et see on olnud halva mõjuga, muutes neid ettevaatlikumaks, pessimistlikumaks, kinnisemaks, loonud ühiskonna suhtes pettumustunde, tekitanud nii usaldus- kui ka suhtlemisprobleeme, konflikte, eraldatust, hirmu, introvertsust, ängi, viha, tahtmatust olla koos teiste inimestega. Üks vastajatest tõi välja ka närvikava

kahjustuse, öeldes, et tal esineb ehmatuse puudutamise korral ning tugev hirm viha ja agressiooni märkide korral. Mitu vastajat lisasid veel, et romantiliste suhete alustamine on raske ja on hirm perekonna loomise ees, kartuses olla kas ise samasugune või siis saada omale vägivaldne partner.

Oli ka neid vastajaid, kes väitsid, et kogetud vägivald pole neid mitte mingil määral mõjutanud. Lisaks tõi nii mõnigi vastaja välja ka positiivseid asju, kuidas vägivald neid mõjutanud on, nagu näiteks see, et vägivald on avardanud maailmavaadet, tekitanud mõistmist ja parandanud empaatiavõimet, lisaks ka tekitanud paksu naha, mis aitab elus paremini läbi lüüa. Lisaks toodi ka välja, et vägivald on positiivne, kuna nüüd on endal uus võimalus asju paremini teha. Üks vastaja lisas ka, et oskab tänu vägivald kogemustele nüüd ka ise oma lapsele nõu anda, milliseid inimesi või olukordi vältida, ja ka teine vastaja lisas, et olles neid kitsaskohti ise näinud, oskab ta nüüd tulevikus probleeme paremini lahendada.

Uurimise peale, milline on olnud kogetud vägivald mõju küsitluses osalenute tervisele, ellusuhtumisele ja elukäigule, on vastatud, et ellusuhtumine on pigem negatiivne, ent keskkonnavaheetus võib seda taas parandada. Ka teine vastaja kinnitas, et oli varem antisotsiaalne ja introvertne, ent koolivaheetus oli positiivse mõjuga, muutes tolle õpilase taas sotsiaalseks, rõõmsaks ja ekstravertseks, kuid kohtudes vanade koolikaaslastega, valdab teda vihkav ja ängistav tunne.

Vaimsete probleemide osas lisasid vastajad, et vägivald on neile tekitanud erinevaid traumasid, ärevusprobleeme, sotsiofoobiat, stressihäiret, lisaks ka depressiooni, uneprobleeme – nii suutmatust magada kui ka pidevat väsimustunnet, suitsiidsust, madalat enesehinnangut, vähest enesekindlust, motivatsioonipuudust, pidevat solvumist, ükskõiksust, õppetöö halvenemist, psüühilisi probleeme, endasse tõmbumist, pidevat viha, enesepiitsutamist, ambitsiooni puudumist, masendust, süütunnet, suhtlemisraskusi, elus pettumist ja usaldusprobleeme. Üks vastajatest lisas veel juurde, et on kogu päeva kodust eemal, kuna ei suuda seal olla ning ka teine lisas, et vägivald on tema elukäigule mõjunud. Üks vastaja mainis, et võtab teiste halbu kommentaare tõsiselt ja usub neid, mis muudab tema madalseisus oleva olukorda aina hullemaks, teine lisas ka selle, et raske on suhtuda inimestesse hästi, kui pole andnud

põhjust kiusamist unustada. Üks vastajaist lausa lisis, et muutis vägivalda tagajärjel orientatsiooni.

Füüsiliste probleemidena toodi välja halvenenud tervis, igavesed hingamiskomplikatsioonid, pidevad peavalud ja teised kroonilised valud, liigete imelikud liikumised, krampid seljas ja rühihäired, valud südames, lauskurnatus, probleemid seljaga.

Positiivsete näitajatena toodi välja seoses ellusuhtumisega see, et ollakse nüüd palju tugevam, kuna teda ei saa kergesti endast välja viia ega ka mõjutada. Üks vastaja oli ka mures ning loodab, et oma lapsi kasvatab paremini. On lisatud ka see, et vägivalda kogemine on ellusuhtumist mõjutanud positiivselt, sest läbi kogutud probleemide on näha, keda saab usaldada ning sellised kogemused on tõstnud teadlikkuse taset, andnud oskusi teistega arvestada ja vägivaldses olukorras käituda. Tänu kogemustele ei tarbi nii mõnigi vastaja ise alkoholi, kuna teab, milleni see võib viia.

Uurides, milline on keskharidust omandavate õpilaste suhtumine vägivalda, tuli uuringust välja see, et valdav osa ei kiida vägivalda heaks, pidades seda tõsiseks probleemiks, negatiivseks toiminguks, mille all ükski inimene ei peaks kannatama. Selle vastu on nulltolerants.

Põhilised märksõnad, mis vägivalda kohta uuringus välja toodi, olid vastumeelsus, talumatu, hirmus, võimatu, ebanormaalne, ebainimlik, ebavajalik, õigustamatu, halb, vastuvõetamatu, mõttetu, kurb, kohutav, paha, taunitav, lubamatu, õudne, mõistmatu tegu.

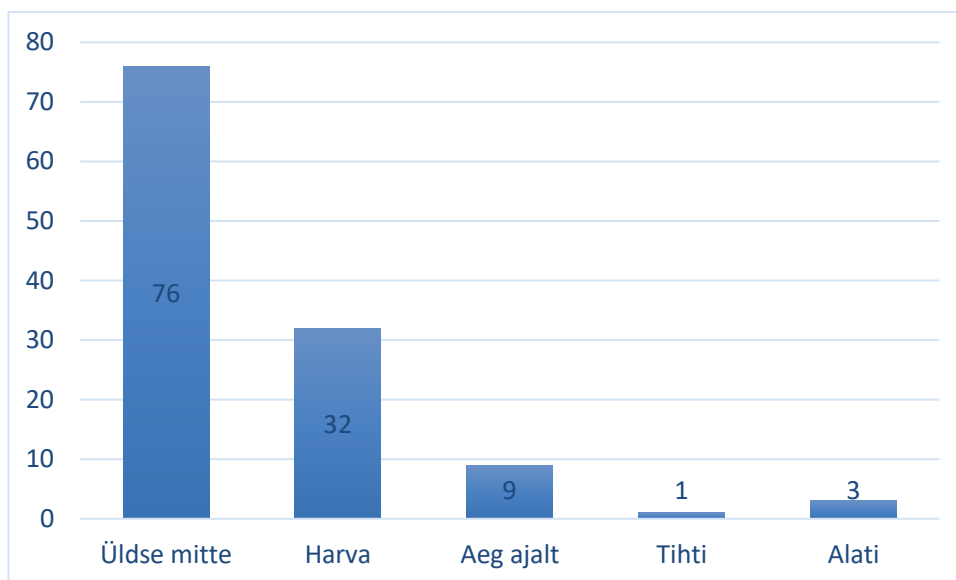
Avaldati ka arvamust, et vägivald pole lahendus, sellega ei saavutata midagi ning asju on võimalik ka sõnadega lahendada, mistõttu oleks aeg hakata end tagasi hoidma. Oma tugevust tuleb kasutada ainult juhul, kui eesmärgiks on kellegi kaitsmine – vägivald on ebavajalik ja peaks olema viimane valik, selle kasutamine peab olema põhjendatud. Vägivald ei toetata ega mõisteta selle kasutamise vajadust, kuna teistele ei tohi haiget teha, vägivallatsetel on iseendal probleemid, mis vajavad lahendusi. Lisati ka, et teise inimese piire, vabadust ja eripärasid tuleb austada, kuna iga inimene on eriline ja oluline. Mitte keegi ei tohi teise inimesega alandavalt käituda.

Üks vastajatest lisas, et olles ise vägivalda piisavalt pealt näinud või kogunud, ei saa sellele kunagi järgneda positiivne mõtteviis isegi, kui see tundub nii. Vägivald muudab inimesi halvemuse poole ning inimesed peaksid olema piisavalt teadlikud oma mentaalsusest ning hoiduma vägivalla tekkest – iga mõistusega inimene peaks vägivalla vastu olema ja tegema kõik, et seda ära hoida, kuna vägivald on tegu, mida mitte keegi ei peaks kogema.

Vaimne vägivald on hullem, kui füüsiline, sest see jätab sügavama ja väga tugeva jälje pikemaks ajaks/terveks eluks, see on halb ja nõrkade inimeste tegu. Vägivald ei peaks olema ja võimalust selle tekkimiseks ka mitte, sellest peaks rohkem rääkima.

Nii mõnigi vastaja oli antud teema juures erapooletu, ning oli ka neid, kes leidsid põhjuseid, mis vägivald kasulik on. Üks vastaja lisas, et ei pea küll vägivald heaks, ent olles ise olnud ohver, tekib oskus teistega paremini arvestada ja end teiste olukorda panna. Vägivald on vahepeal vajalik ja vahepeal ebavajalik, sõltuvalt olukorrast, ent iga inimene on erinev, mistõttu ka vägivalla mõju võib olla erinev. Lisati ka, et kaudne vägivald on tüütu ning stressi tekitav, vägivald võib kohati tore olla ja nalja pakkuda, aga igal asjal on piir. Leiti ka, et iga inimene võiks natuke vägivald kogeda, sest empaatiavõimele on see kasuks, lisaks kasvatab see paksu nahka, mis lõpuks tuleb vägagi kasuks, samas ei soovita mitte kellelegi tõsiseid probleeme. On vahe, kas midagi öeldakse korraks tänaval, või tegemist on sihipärase tegevusega. Üks vastaja tõi välja ka selle, et vägivald on abiks näiteks distsipliini kasvatamiseks juhul, kui sõnadest ei piisa. Teine lisas, et pole mõistlik vägivald kasutada algatajana, aga enesekaitseks tuleb võtta käiku kõik meetmed, et oht likvideerida. Arvati ka, et inimesi, kes on vägivaldsed, on vaja väga karmilt karistada.

Küsitud sai ka klassis esineva vägivalla/küberkiusamise kohta, mille järgselt avaldasid saadud andmed (vt joonis 15, lk 44), et suurem osa vastajaist (62,8%) leidis, et nende klassis ei esine ei vägivald ega ka küberkiusamist. 26,4% leidis, et seda esineb harva, 7,4% arvas, et aeg ajalt, 0,8% leidis, et tihti, ning 2,5% vastajaist väitis, et küberkiusamine/vägivald on nende klassis igapäevaseks nähtuseks.

Joonis 15. Küberkiusamise/vägivalla esinemine klassikaaslaste seas.

Uurides, kas vägivalla/küberkiusamise kogemusi on ka mõnel vastaja sõbral, kooliõel või teistel, avaldas 73 vastajat, et on, 41 vastajat polnud sellest teadlikud ning 7 vastajat olid arvamusel, et sellist asja pole kellelgi neist esinenud.

Uurides gümnaasiumi ja kutsekeskkooli täisealistelt õpilastelt nende reaktsioonide kohta, kes on pealt näinud vägivalda või küberkiusamist, selgus, et nii mõnigi oli sekkunud, et kellegi kaitseks välja astuda ja lohotada, toetada, kuid oli tohutul hulgal ka neid, kes kartsid midagi teha või siis niisama ei sekkunud, lisaks oli ka neid, kes asjast spetsialistile rääkisid. Vägivallajuhtumeid pealt nähes on vastajaid tabanud nii arusaamatus, kurbus, imestus, vastik, ebaameeldiv, abitu tunne, šokk, viha, kurbus, uskumatus, kui ka ükskõiksus ning meelerahu, et seekord võeti ette keegi teine, mitte tema ise.

Uurides, mida seoses vägivalla/küberkiusamise juhtumite lahendamisega on ette võetud, vastati, et probleemi on nii ignoreeritud kui ka vahetatud keskkonda, end vabatahtlikult isoleeritud, samas on räägitud ka kiusajatega ning teavitatud spetsialiste või räägitud kellelegi teisele, toetatud ohvreid, lisaks on ka neid, kes on vägivallateo eest kätte maksnud, käinud enesekaitsekursustel.

Kui uurisin, mis võiks olla põhjus, miks keegi on sattunud süstemaatilise küberrünnaku või vägivalla objektiks, ja milliseid inimesi kiusatakse enim, vastati, et põhjus seisneb teiste endast välja ajamises, millegi valesti ütlemises, valel ajal vales kohas olemises,

kiusaja enda nii psüühilistes, vaimsetes kui ka keskkonna poolt tekitatud probleemides, vastumeelsuses, liigses agressioonis, kadeduses, igavuses, tähelepanu- ja heakskiidu vajaduses, harimatuses ja kompleksides.

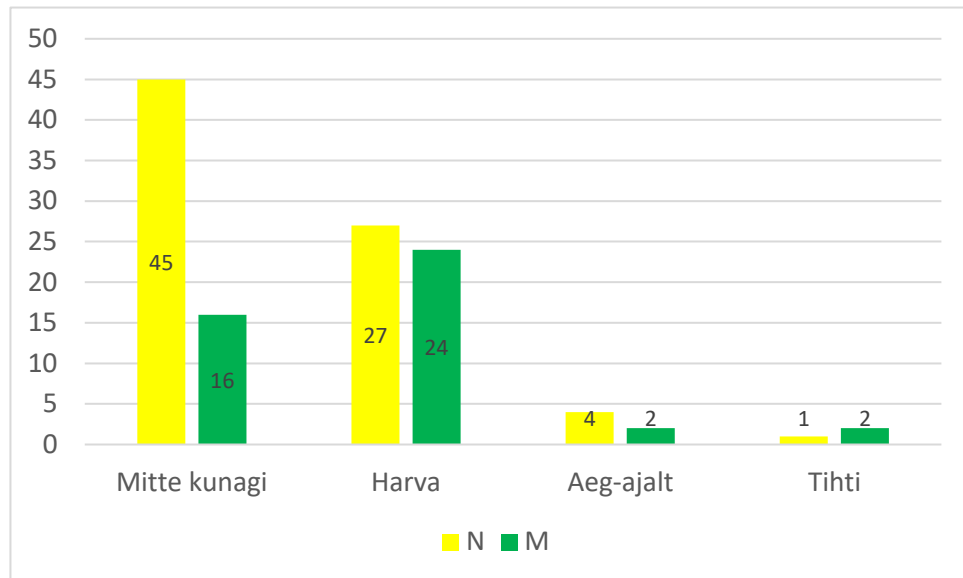
Kiusamise ohver on tavaliselt kiusajale lihtne sihtmärk, kuna on teistsugune nii isiksuselt kui ka väliselt, elustiililt ning sotsiaalse tausta ja uskumuste poolest. Ta on grupist erinev, haavatav, lobapidamatuse probleemidega, tähelepanuvajadusega, ebakindel, uhke, alistumatu, kade, ülbe, naiivne, üksildane, iluideaalist erinev, vähemrahvuslane, vähemusgruppide liige, normidest kõrvale kalduv, ülekaaluline ja muul viisil füüsiliselt teistsugune, arg, introvertne, puuduva enesekindlusega, leplik, rumal, kuulekas, nohiklik, ebameeldiv, nõrga vaimse ja füüsilise hoiakuga ja kergesti mõjutatav inimene, kes massi ei sulandu ning kes ei oska end kehtestada, enda eest seista või abi küsida.

Paljud lisasid ka fakti, et suur kiusamise ohvriks langemise oht on puuetega inimestel ning alkohoolikute perekonnast pärinevatel, majanduslikult kehvema taustaga, vanemateta inimestel. Nii mõnigi vastaja lisas, et kiusatakse religioosseid, Eestis venekeelseid, praegusel ajal ka teise nahavärviga naisi ja mehi ning maailmas on ohvriteks eriti moslemid ning teise seksuaalsusega isikud.

Toodi ka välja, et vägivalda ohvriks võib langeda igaüks ning ohver pole milleski süüdi, kuna on lihtsalt inimene, kellega on juhtunud halvad asjad. Noored ei lepi, et kõik pole ühesugused, mistõttu hirmust võõra, uue ja erineva ees algatatakse kiusamistegevusi, Kiusaja üritab vägivallategudega tavaliselt oma ego upitada ning võimu suurendada, ning kiusamise läbi saab end tunda paremini ja üleolevana. Toodi välja ka väide, et nii mõnelgi on grupis ellujäämisstrateegia, vältimaks ise kiusamise ohvriks langemist, mida täiendati ka faktiga, et kiusaja on tavaliselt see inimene, kes soovib peita omaenda ebakindlusi, domineerida, et kontrollida situatsiooni, kui inimesel on endal sellega näiteks kodus probleeme. Ka kodune kasvatus ja ühiskondlik surve/normid mõjutavad käitumist, sest kui ühiskond/pere soosib ebatolerantsust, soosib see ka kiusamist.

Uuritud sai ka see (vt joonis 16, lk 46), kui paljud vastajatest on kunagi ise kiusaja rollis olnud, ning selgus, et pea pooled ehk siis 50,4% vastajatest pole mitte kunagi olnud kiusaja rollis, ülejäänud vastajad olid seda teinud. 42,1% vastajaist on harva kedagi kiusanud, 5% olid kiusajateks aeg ajalt ning 2,5% tihti. Arvestades küsitluses

osalenud meeste väiksemat arvu, selgus, et soorollid kiusamises erilist rolli ei mängi ning positiivseks tulemusnäitajaks oli see, et ükski inimene ei valinud varianti, et on olnud kiusaja rollis alati.

Joonis 16. Kiusamistegevuse intensiivsuse kaardistus.

Viimasena sai uuritud gümnaasistidelt, milline on nende arvamus ja soovitus, kuidas endale ja teistele kujundada vägivallavaba elu, ning pakuti välja nii erinevaid variante, kui ka kirjutati vastakaid arvamusi.

Oli neid, kes väitsid, et kiusamist ei saa mitte kunagi lõpetada ning ühtlasi ka Kiusamisvaba kooli projekt on täielik möödapanek, juurde lisati veel ka see, et vägivalla lõpetamine pole hea, kuna vägivald on hea viis enda välja elamiseks. Üks vastaja arvas ka, et vägivald on paratamatu praeguse maailmakorralduse juures, kuna meie ümber on nii palju negatiivsust ja üle trumpamist, et see mõjutab inimese mõtteid, ilma meie mõistmata.

Seevastu oli ka positiivsemalt meelestatud vastajaid, kes tõid välja, et kiusamise ära hoidmiseks tuleb enda ümber valida sobivaid inimesi, on vaja armastada inimesi ja kõigisse ühesuguselt hästi suhtuda ning eelarvamustest läbi näha. Tuleb olla otsekohene ja hoida pea püsti, mitte laskma endale pähe istuda, ning leida enda sees see koht, mis aitab ja edasi viib. Tuleb mõista, et kriitika ei ole alati kiusamistegevus, asjadest tuleb rääkida. Tihti saab vägivald just indiviidi mõttetegevusest alguse,

mistõttu on oluline juba varakult inimesi vägivalda koha pealt harida. Ei tasu kiusamisest välja teha, kuna kui ei näita emotsioone, siis kiusaja tüdineb ära.

Kogedes vägivalda on oluline probleemiga mitte üksi jääda, vaid teavitada spetsialisti, kes annab parimat nõu olukorraga toime tulemiseks. Lisaks jagati ka soovitusi luua suuremaid karistusi vägivallatsejatele ning tõsta ka teadlikust seeläbi, kui teha koolides algklassidest alates vastava kogemusega inimeste poolt selliseid tunde, kus õpetatakse teistega käituma ja arvestama, selleks et igäüks saaks proovida olla nii kiusaja kui kiusatava rollis ja aru saada, et see ei ole hea.

Soovitati ka hoida võimalusel eemale sellest seltskonnast või piirkonnast, kus kiusatakse ning mitte asuma elama inimesega, keda täielikult ei tunta, tasuks mõelda ka läbi, mida, kuidas ja kus midagi öelda. Tuleb püsida tugev, enesekindel, enda hirmudele vastu astuda ja enda eest seista, kasvõi leida psühholoog, sõber või partner, kes on abiks. Kõik probleemid on võimalik lahendada asju läbi rääkides, vägivaldaks pole kunagi põhjust.

Kõigile teistele soovitati kuulata oma südametunnistust, kui see ütleb, et mingi tegu pole õige, ning mitte lasta eelarvamustest endast võitu saada. Öeldi ka, et on raske kiusamistegevust täieliku kontrolli alla saada, ent kui asume hoolima, on see sammuks parema ühiskonna suunas. Tuleb olla lugupidav teiste suhtes ja kindlasti ei tohi süüdistada vägivalda ohvreid, vaid hoopis pakkuda abi ja toetust inimesele, kes on hädas. Tuleb taunida vägivallatsejaid ja nende käitumist, hoolimata sellest, et ta võib mõjukal ametipositsioonil olla ja on pealtnäha austatud ja lugupeetud inimene.

Seega oli arvamus palju ning siinkohal tasub neid kindlasti ka arvesse võtta, kuna arvamuste jagajaiks on justnimelt need inimesed, kes on antud teema koha pealt kõige haavatavamas seisus, kuna on seda omal nahal tunda saanud.

2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud

Antud peatükis on käsitletud tulemuste ja teooriate võrdlust. Kelly (viidatud Aron, 2013, lk 14 vahendusel) on välja toonud, et „Uuringud näitavad, et nii kiusaja kui tema ohver kannatavad kiusamise lühi- ja pikaajaliste tagajärgede tõttu.“ Ka praeguses töös on leitud, et vägivald avaldab igati ohvrile mõju, ja tagajärjed varieeruvad, sõltuvalt inimese iseloomust ja vastuvõtlikkusest.

Põhikooli riikliku õppekava määruse § 6 järgi tuleb vältida õpilastevahelist vägivalda ja kiusamist ning hoiduda õpilaste sildistamisest ja nende eneseusu vähendamisest (Põhikooli riiklik õppekava, 2011). Ka antud uurimustöös on leitud, et tuleb vähendada vägivalda ilmumist ning arendada paremat suhtlemisoskust, ning ka käesoleva uuringu respondendid leidsid, et vägivald on väär tegu, mis pole mitte kuidagi õigustatud.

Erinevate uuringute põhjal võib kinnitada, et koolijuht mõjutab õpilaste õpitulemusi kooli kui organisatsiooni tegevuse eesmärgistamise, personali arendamise, organisatsiooni struktuuri ümberkujundamise, õpetamise ja õppimise töötingimuste parandamise ning õppe- ja kasvatusprotsessi juhtimise kaudu (Mikk, Kitsing, Must, Säälük, & Täht, 2012, lk 58). Ka antud uurimustöös on kajastatud korduvalt, kui olulise tähtsusega on ennetustegevus, millega alustada koolide ja kohalike omavalitsuste tasemelt, kuna kui muutused luuakse kõrgemal tasemel, on lootus tulemuste kiiremale paranemisele.

Eelnevale tuginedes on töö autori ettepanekuks rõhuda nii koolijuhtide kui ka kohalike omavalitsuste töötajate südametunnistusele, võtmaks ette suuremaid muutuseid koolisüsteemis vägivalda ennetamise ja tagajärgedega tegelemise näol, lähtudes õpilaste vaimsest kui ka füüsilisest tervisest.

KOKKUVÕTE

Antud töö eesmärk oli analüüsida täisealiste keskharidust omandavate õpilaste poolt kogetava vägivalla põhjuseid kui ka tagajärgi ning nende seotust õpilaste õpitulemustega. On teada, et vägivalla liike on palju ja nendeks on vaimne- ehk emotsionaalne vägivald, lastevastane vägivald, pere- ehk lähisuhtevägivald, seksuaalne vägivald, psühholoogiline vägivald, kontrolliv käitumine, spirituaalne- ehk religioosne vägivald, kultuuriline vägivald, kuulujuttude levitamine, koolivägivald, küberkiusamine, tõrjumine ehk sotsiaalne eraldatus, füüsiline vägivald.

Füüsilise vägivalla tagajärg paljudel juhtudel on silmaga nähtav, kuna seisneb kellelegi füüsiliste vigastuste tegemises, lisaks tekitab selle kogemine ohvris stressi ja paneb ta end tundma alandatuna. Ka vaimsel vägivallal, mille abil saavutatakse teises inimeses hirmu, tekitades võim tema elu üle, on inimese vaimsele tervisele väga suur negatiivne mõju. Kontrolliva käitumisviisi all toodi välja hirmutamine, armukadedus, ähvardused ja ka teised nii psühholoogilise kui ka vaimse vägivalla vormid, mis see ei avalda isikule mingisuguseid füüsilisi kahjustusi, seevastu võib antud olukord tekitada suuri psühholoogilisi häireid. Kultuuriline vägivald on viis, mil inimese õiguseid piiratakse ja/või kaitsekohustusi ei täideta, mille tagajärjel kannatab inimese väarikus, religioosne vägivald hõlmab endas nii tagakiusamist, rünnakuid isiku enda-, kui ka tema vara vastu, diskrimineerimist ja kõige hullemal juhul ka mõrvu. Tõrjuvussuhtes olemine avaldub, kui inimene on küll gruppi kaasatud, ent teda lihtsalt ignoreeritakse, välistatakse grupi poolt, ning selline olukord loob soodsa pinnase negatiivsete psühhiaatriliste ja füüsiliste tervisetulemuste esinemiseks. Igasuguse koolivägivalla kogemine on takistuseks õpingute edukale sooritamisele, kuna tekitab õpilastele erinevaid füüsilisi, psühholoogilisi ja sotsiaalseid probleeme. Küberkiusamise näol on tegu üsna uue kiisamise vormiga, mida on raske kindlaks teha põhjusel, et see toimub elektrooniliste seadmete vahendusel erinevates virtuaalsetes keskkondades. Psühholoogilise vägivallavormiga on tegu juhul, kui keegi kasutab inimese enda võimu alla saamiseks

alatuid võtteid, nagu manipuleerimine, ja kontrolli omandamiseks ähvardusi, ning selle tagajärjena võib psühholoogilise vägivalda kogemine äärmiselt negatiivselt mõjutada inimeste edaspidiseid suhteid. Lähisuhtevägivald, mis on väärkohtlemine või agressioon, toimudes lähisuhtes, häirib laste emotsionaalset turvalisust, kuna tõstatab neis muret perekonna ühtekuuluvuse ja nende endi füüsilise ja psühholoogilise turvalisuse pärast. Seksuaalne vägivald, mis on nõusolekuta sooritatud seksuaalse kontakti katse või seksuaalse iseloomuga tegu, avaldab lisaks füüsilistele tagajärgedele tugevat mõju ka naise psühholoogilisele tervisele.

Kogu vägivalda teemat kokku võttes saab väita, et vägivald võib avalduda mitmeti ja sõltuvalt sellest on erinev ka kogetud vägivalda mõju kestvus ning ka selle avaldumise viis. Igat sorti vägivalda mõju inimesele on negatiivne, kahjustades nii tema vaimset- kui ka füüsilist tervist, tekitades enamusel juhtudel inimestele koguni pikaajalisi terviseprobleeme, mistõttu on võtmetähtsusega ennetustöö, et õppida seda märkama, kui ka kannatajatele abi ja tuge pakkuma.

Uurimisel selgus, et peamised põhjused, mis ohvritel vägivalda kogemustega ilmsid, tulenesid põhiliselt sellest, et nende inimeste maailmavaade, iseloom kui ka välimus erinesid teistest.

Hilises täiskasvanueas on kooli ajal kogetud vägivald ununenud, ent õpilased vajavad, et juba varases staadiumis märgataks vägivalda ja üritataks seda ennetada, kuna vägivalda pikaajaline kogemine avaldab äärmiselt negatiivset mõju, hõlmates erinevaid vaimseid kui ka füüsilisi häireid, millega tegelemine on raske ja aeganõudev. Füüsiliste probleemidena toodi välja peamiselt halvenenud tervis, igavesed hingamiskomplikatsioonid, pidevad peavalud ja teised kroonilised valud, liigeste imelikud liikumised, probleemid seljaga, kaasa arvatud krampid ja rühihäired, valud südames, lauskurnatus.

Vaimsete probleemidena loetleti, et vägivald on tekitanud erinevaid traumasid, ärevusprobleeme, sotsiofoobiat, stressihäiret, lisaks ka depressiooni, uneprobleeme – nii suutmatust magada kui ka pidevat väsimustunnet, suitsiidsust, madalat enesehinnangut, vähest enesekindlust, motivatsioonipuudust, pidevat solvumist, ükskõiksust, õppetöö halvenemist, psüühilisi probleeme, endasse tõmbumist, pidevat

viha, enesepiitsutamist, ambitsiooni puudumist, masendust, süütunnet, suhtlemisraskusi, elus pettumist ja usaldusprobleeme.

Kõik ülaltoodud probleemid on suureks takistuskiviks õpilaste toimetulekule nii kodus kui ka koolis, mõjutades oluliselt ka nende õpitulemusi. Küsitlusest selgus veel, et need õpilased, kel on vägivalla kogemusi, on altimad saama kehvemaid hindeid, kui need õpilased, kel sarnased kogemused puuduvad. Lisaks selgus ka, et need, kes kogesid õnnetut lapseõlve, olid vähem rahul oma õpitulemustega kui need, kelle lapseõlv oli õnnelik.

Töös selgitati välja ka vägivalla ilmnemist soodustavad tegurid, saadud või saamata jäänud abi ohvritele ning valmisolek kannatanule abi pakkuda. Selgus, et vägivalla ilmnemist soodustavateks põhilisteks teguriteks on madal majanduslik seis, ohvri enda erinevus teistest ja gruppi mitte kuulumine, lapseõlves kogetud traumad, füüsilised eripärad, sealhulgas ülekaal ja mitte vastamine tänapäeva iluideaalidele, kasin suhtlemisoskus, introvertsus, madal enesehinnang ja oskamatus enda eest seista.

Töös selgus ka fakt, et oma murega üksi olid vähesed – oli nii neid, kes julges ise sekkuda, kui ka neid, kes olid pealtvaatajad. Enamus vägivalda kogenud ohvrid siiski olid oma muresid kellegagi jaganud ning anti ka korduvaid soovitusi toetada neid, kes abi vajavad. Korduvalt kumas vastajate arvamustest läbi ka ettepanek, et juba varajases koolieas tuleks hakata tegema teavitustööd vägivallast, selle ilmnemisest, märkamisest kui ka ära hoidmise võimalustest. Toodi välja, et vägivalda aitab hoida ära inimeste empaatiavõime, mida juba nooruseas inimestele sisse kodeeritakse.

Uurimisküsimuste vastusena, saab välja tuua vägivalda kogenud keskharidust omandavate õpilaste näitena selle, et vägivalla tagajärjed on olnud rängad, alustades vaimsetest probleemidest, nagu depressioon, end alaväärtuslikuna tundmine, erinevad ärevushäired, uneprobleemid, madal enesekindlus ja palju muud. Füüsiliste probleemidena toodi välja krambid, halvenenud tervis, hingamiskomplikatsioonid, peavalud, valud südames, pidev väsimustunne ja teisedki näitajad.

Süsteematilise vägivalla ohvriks langemine keskharidust omandavate õpilaste õpitulemustele on avaldanud negatiivset mõju, kuna uuringust selgus, et nõrkade õpitulemustega õpilaste ülekaal oli suurem nende uuringus osalenud õpilaste seas, kellel on olnud nii varasemas elus kui ka käesoleval hetkel probleeme vägivalla kogemisega.

Vägivalla teema vajab suuremat kajastust kogu ühiskonnas, ning selle kohta tehtavatest uuringutest saab nii mõndagi olulist välja lugeda, mis toob kasu kogu inimkonnale.

Antud töös leidis nii mõnigi teema, mis vajab suuremat kajastust ja edasi uurimist, nagu näiteks probleem, et inimene kardab paluda abi, ja sotsiaalpedagoogid suuremas osas pole suutnud õpilastele pakkuda vajaduspõhist abi, kui nende poole on pöördunud. Soovituslik oleks leida põhjuseid, miks selline olukord esineb, et ennetada suuremaid probleeme. Lisaks on mõistlik ka see, kui antud töös uuritavate õpilaste tähelepanekute ja soovitude najal tegutseda, viies läbi muudatusi koolisüsteemidesse, kus hakata juba varajases staadiumis õpilastele vägivalla negatiivsetest tagajärgedest rääkima, pakkudes ka spetsialistide poolt koolitusi, kuidas on kõige mõistlikum erinevates olukordades käituda, kuidas parandada suhtlemisoskust ja talitseda viha, ning mida võtta ette, kui keegi märkab vägivalda. Olles väljatoodud muudatused läbi viinud, tasuks aastate pärast viia läbi taas sarnane uurimus, et näha, kas siis on tulemused paranenud.

VIIDATUD ALLIKAD

- Adolphson, M. (2018). Discourses on Religious Violence in Premodern Japan. *Religions*, 9(5), 1–13. <https://doi.org/10.3390/rel9050149>
- Ahmad, S., Wasim, S., Irfan, S., Gogoi, S., Srivastava, A., Farheen, Z. (2019). Qualitative v/s. Quantitative Research – A Summarized Review. *Journal of Evidence Based Medicine and Healthcare*, 6(43), 2828–2832. doi:10.18410/jebmh/2019/587
- Akanni, O. O., Osundina, A. F., Olotu, S. O., Agbonile, I. O., Otakpor, A. N., & Fela-Thomas, A. L. (2019). Prevalence, Factors, and Outcome of Physical Violence against Mental Health Professionals at a Nigerian Psychiatric Hospital. *East Asian Archives of Psychiatry*, 29(1), 15–19. doi:10.12809/eaap1727
- Andrade, G. (2018). Marcion of Synope's Relevance in the Contemporary World Vis-À-Vis Religious Violence. *Acta Theologica*, 38(2), 15–31. <http://dx.doi.org/10.18820/23099089/actat.v38i2.2>
- Aron, L. (2013). *Õpetaja – õpilase vaheline koolivägivald hiiu Valla koolides*. (Lõputöö). Loetud aadressil http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36155/aron_liisi.pdf
- Asha, J. O. (2018). Christian Ethical Implications of Global Religious Violence. *BTSK Insight*, 5, 27–42.
- Audu, I. S. (2018). The church's participation in mission as a response to religious violence in Nigeria. *BTSK Insight*, 15(2), 16–38.
- Bacıoğlu, S. D., Kocabıyık, O. O. (2019). A Study on Prospective School Counselors' Views on School Violence. *Universal Journal of Educational Research*, 7(1), 146–156. doi:10.13189/ujer.2019.070119
- Bajracharya, S. (2015). Measures of violence: Rumor publics and politics in the Kathmandu Valley. *Journal of Material Culture*, 20(4), 361–378. <https://doi.org/10.1177/1359183515601453>

- Barnham, C. (2015). Quantitative and qualitative research: perceptual foundations. *International Journal of Market Research*, 6(57), 837–854. doi: 10.2501/IJMR-2015-070
- Barth, R. P., & Olsen, A. N. (2020). Are children oppressed? The timely importance of answering this question. *Children and Youth Services Review*, 110, 1–8. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2020.104780>
- Brathwaite, R., & Park, B. (2019). Measurement and Conceptual Approaches to Religious Violence: The Use of Natural Language Processing to Generate Religious Violence Event-Data. *Politics and Religion*, 12(1), 81–122. <https://doi.org/10.1017/S1755048318000317>
- Cardoso, N. O., Landenberger, T., Bastos, A., Bernardi, C. & Argimon, I. I. L. (2017). Estrategias de manejo e intervención en acoso cibernético – Una revisión sistemática. [Küberkuisamise juhtimis- ja sekkumisstrateegiad – süstemaatiline ülevaade]. *Perspectivas en Psicología*, 14(1), 7–17.
- Carriere, K. R. (2019). Cultural violence: A preliminary analysis of rights and duties. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 25(1), 100–103. <https://doi.org/10.1037/pac0000364>
- Centers for Disease Control and Prevention. (2019). *Preventing Intimate Partner Violence*. Retrieved from <https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/ipv-factsheet508.pdf>
- Courcy, F., Morin, A. J. S., & Madore, I. (2019). The Effects of Exposure to Psychological Violence in the Workplace on Commitment and Turnover Intentions: The Moderating Role of Social Support and Role Stressors. *Journal of Interpersonal Violence*, 34(19), 4162–4190. <https://doi.org/10.1177/0886260516674201>
- Dikmen, H. A., & Cankaya, S. (2020). Associations Between Sexual Violence and Women’s Sexual Attitudes, Sexual Self-Consciousness, and Sexual Self-Efficacy. *Journal of Interpersonal Violence*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/0886260519897339>
- Dokkedahl, S., Kok, R. N., Murphy, S., Kristensen, T. R., Bech-Hansen, D., & Elklit, A. (2019). The psychological subtype of intimate partner violence and its effect on mental health: protocol for a systematic review and meta-analysis. *Systematic Reviews*, 8(198), 1–10. <https://doi.org/10.1186/s13643-019-1118-1>

- Domínguez-Alonso, J., López-Castedo, A., & Nieto-Campos, B. (2019). Violencia escolar: diferencias de género en estudiantes de secundaria [pealkiri eesti keeles]. *Revista Complutense de Educación*, 39(4), 1031–1044. <https://doi.org/10.5209/rced.59997>
- Eesti Vabariigi haridusseadus. (1992). *Riigi Teataja*, 12, 192; *Riigi Teataja I*, 19.03.2019, 84. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/HaS>
- Esmer, T. U. (2016). Notes on a Scandal: Transregional Networks of Violence, Gossip, and Imperial Sovereignty in the Late Eighteenth-Century Ottoman Empire. *Comparative Studies in Society and History*, 58(1), 99–128. <https://doi.org/10.1017/S0010417515000584>
- Esquivel-Santoveña, E. E., Hernández, R. R., Viveros, N. S., Orozco, F. L., & van Barneveld, H. O. (2017). Physical Intimate Partner Violence and Controlling Behavior in Mexican University Students and Their Attitudes Toward Social Limits. *Journal of Interpersonal Violence*, 35(1–2), 403–425. <https://doi.org/10.1177/0886260516681879>
- Evans, C. B. R., & Smokowski, P. R. (2016). Theoretical explanations for bullying in school: How ecological processes propagate perpetration and victimization. *Child & Adolescent Social Work Journal*, 33(4), 365–375. <http://dx.doi.org/10.1007/s10560-015-0432-2>
- Evans, I. E. M., Llewellyn, D. J., Matthews, F. E., Woods, R. T., Brayne, C., & Clare, L. (2019). Social isolation, cognitive reserve, and cognition in older people with depression and anxiety. *Aging & Mental Health*, 23(12), 1691–1700. <https://doi.org/10.1080/13607863.2018.1506742>
- Ferrara, P., Franceschini, G., Villani, A. & Corsello, G. (2019). Physical, psychological and social impact of school violence on children. *Italian Journal Of Pediatrics*, 45(76), 1–4. <https://doi.org/10.1186/s13052-019-0669-z>
- Fortson, B. L., Klevens, J., Merrick, M. T., Gilbert, L. K., & Alexander, S. P. (2016). *Preventing Child Abuse and Neglect: A Technical Package for Policy, Norm, and Programmatic Activities*. Retrieved from <https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/can-prevention-technical-package.pdf>
- Gursozlu, F. (2018). Cultural Violence, Hegemony, and Agonistic Interventions. In f. Gursozlu (Ed.), *Peace, Culture, & Violence* (pp. 84–105). Leiden: Koninklijke Brill

- Graham, S. (2016). Victims of Bullying in Schools. *Theory Into Practice*, 55(2), 136–144. <https://doi.org/10.1080/00405841.2016.1148988>
- Halpern-Meehin, S., Manning, W. D., Giordano, P. C., & Longmore, M. A. (2013). Relationship Churning, Physical Violence, and Verbal Abuse in Young Adult Relationships. *Journal of Marriage and Family*, 75(1), 2–12. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2012.01029.x>
- Haridus- ja Teadusministeerium. (2019). *Keskharidus*. Loetud aadressil <https://www.hm.ee/et/tegevused/alus-pohi-ja-keskharidus/keskharidus>
- Hassan, N., Poudel, A., Hale, J., Hubacek, C., Huq, K. T., Santu, S. K. K., & Ahmed, S. I. (2019). Towards Automated Sexual Violence Report Tracking. *Computer Science*, 1–11. <https://arxiv.org/abs/1911.06961v1>
- Hillis S, Mercy J, Amobi A, Kress H. (2016). Global prevalence of past-year violence against children: a systematic review and minimum estimates. *Pediatrics*, 137(3), 1 – 15. <https://doi.org/10.1542/peds.2015-4079>
- Home Office. (2015). *Controlling or coercive behaviour in an intimate or family relationship. Statutory guidance framework*. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/482528/Controlling_or_coercive_behaviour_-_statutory_guidance.pdf
- Horton, P. (2019). School bullying and bare life: Challenging the state of exception. *Educational Philosophy and Theory*, 51(14), 1444–1453. <https://doi.org/10.1080/00131857.2018.1557043>
- Hosni, A. I. E., Li, K., & Ahmad, S. (2019). Analysis of the impact of online social networks addiction on the propagation of rumors. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 542, 1–11. <https://doi.org/10.1016/j.physa.2019.123456>
- Hymel, S., & Swearer, S. M. (2015). Four decades of research on school bullying: An introduction. *American Psychologist*, 70(4), 293–299. <http://dx.doi.org/10.1037/a0038928>
- Ignatieva, I. (2010). *Paarisuhtes füüsilist ja vaimset vägivalda kogenud naiste hinnangud iseendale*. (Magistriprojekt). Loetud aadressil https://dSPACE.ut.ee/bitstream/handle/10062/14881/ignatieva_inga.pdf?sequence=4

- Jones, M. S., Worthen, M. G. F., Sharp, S. F., & McLeod, D. A. (2020). Native American and Non-Native American Women Prisoners, Adverse Childhood Experiences, and the Perpetration of Physical Violence in Adult Intimate Relationships. *Journal of Interpersonal Violence*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/0886260519897328>
- Jun, Y., Shaowu, L., Qian, L., & Guandong, X. (2019). Prediction and Analysis of Rumour's Impact on Social Media. *6th International Conference on Behavioral, Economic and Socio-Cultural Computing (BESC)* (pp. 1–6). <https://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?tp=&arnumber=8963595>
- Kivelä, S. (2020). The Documentation of Family Violence in Healthcare and the Associations of Violence on Well-Being. (Doctoral thesis). Retrieved from <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/118932>
- Klomek, A. B., Sourander, A., & Gould, M. (2010). The association of suicide and bullying in childhood to young adulthood: a review of cross-sectional and longitudinal research findings. *The Canadian Journal of Psychiatry*, *55*(5), 282–288. <https://doi.org/10.1177/070674371005500503>
- Koka, A., Tilga, H., Kalajas-Tilga, H., Hein, V., & Raudsepp, L. (2019). Perceived Controlling Behaviors of Physical Education Teachers and Objectively Measured Leisure-Time Physical Activity in Adolescents. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *16*(15), 1–17. <https://doi.org/10.3390/ijerph16152709>
- Kornejeva, S. (2015). *Lapsed perevägivalla ohvrid*. (Lõputöö). Loetud aadressil http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/50198/kornejeva_sabina_loputoo.pdf
- Kotkas, L. (2013). *Vaimne vägivald ja lähenemiskeeld*. (Lõputöö). Loetud aadressil https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/32074/kotkas_liisa.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kutseõppeasutuse seadus. (2013). *Riigi Teataja I*, 02.07.2013, 1; *Riigi Teataja I*, 19.03.2019, 87. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/KutÕS>
- Lawson, M., Speidel, R., Fondren, K., Cummings, E. M., & Valentino, K. (2020). Intimate partner violence and maltreated preschoolers' internal representations of conflict. *Journal of Family Psychology*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1037/fam0000627>

- Lee, Y. C. & Wu, W. L. (2018). Factors in cyber bullying: the attitude-social influence- efficacy model. *Anales de Psicología / Annals of Psychology*, 34(2), 324–331. <https://doi.org/10.6018/analesps.34.2.295411>
- Leppik, K. (2018). *Koolivägivalla ennetamis- ja lahendusviisid õpilaste vaates.* (Lõputöö). Loetud aadressil https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/62134/karolin_leppik.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Machado, L. B., & Carvalho, D. F. (2013). Violência escolar [Koolivägivald]. *Reflexão e Ação*, 21(1), 5–24. doi:10.17058/rea.v21i1.3195
- Madfis, E. (2016). In Search of Meaning: Are School Rampage Shootings Random and Senseless Violence? *The Journal of Psychology*, 151(1), 21–35. <https://doi.org/10.1080/00223980.2016.1196161>
- Mark, L., Sisask, M., Vaikma, J., Värnik, P., & Värnik, A. (2015). *Kiusamine koolis.* Loetud aadressil http://suicidology.ee/wp-content/uploads/2017/03/UURINGU-KIUSAMINE-KOOLIS-RAPORT_II.pdf
- Mgbemere-Emukah, R. A. (2018). Ending Violence against Children and Women in Nigeria. *BTSK Insight*, 5, 43–57.
- Mikk, J, Kitsing, M, Must, O, Säälk, Ü, & Täht, K. (2012). *Eesti PISA 2009 kontekstis: tugevused ja probleemid Programmi Eduko uuringutoetuse kasutamise lepingu aruanne.* https://www.hm.ee/sites/default/files/eesti_pisa_2009_kontekstis.pdf
- Misato, H., & Akira, H. (2018). 共感的感情反応と向社会的行動および攻撃行動の関連 [Empaatiliste emotsionaalsete reaktsioonide ning prosotsiaalse ja agressiivse käitumise seosed]. *パーソナリティ研究 [Isiksuse uuringud]*, 26(3), 283–286. <https://doi.org/10.2132/personality.26.3.7>
- Mukherjee, R., & Joshi, R. K. (2019). Controlling Behavior and Intimate Partner Violence: A Cross-Sectional Study in an Urban Area of Delhi, India. *Journal of Interpersonal Violence*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/0886260519876720>
- Mukamana, J. I., Machakanja, P., & Adjei, N. K. (2020). Trends in prevalence and correlates of intimate partner violence against women in Zimbabwe, 2005–2015. *BMC International Health and Human Rights*, 20(2), 1–12. <https://doi.org/10.1186/s12914-019-0220-8>

- Neppl, T. K., Lohman, B. J., Senia, J. M., Kavanaugh, S. A., & Cui, M. (2019). Intergenerational continuity of psychological violence: Intimate partner relationships and harsh parenting. *Psychology of Violence, 9*(3), 298–307. <https://doi.org/10.1037/vio0000129>
- Nevo, T., Peleg, R., Kaplan, D. M., & Freud, T. (2019). Manifestations of verbal and physical violence towards doctors: a comparison between hospital and community doctors. *BMC Health Services Research, 19*(1), 1–7. <https://doi.org/10.1186/s12913-019-4700-2>
- Nicholas, R. N. (2009). Social isolation in older adults: an evolutionary concept analysis. *Journal of Advanced Nursing, 65*(6), 1342–1352. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2008.04959.x>
- Nicholson, N. R. (2012). A Review of Social Isolation: An Important but Underassessed Condition in Older Adults. *The Journal of Primary Prevention, 33*(2–3), 137–152. <https://doi.org/10.1007/s10935-012-0271-2>
- da Nóbrega, L. M., de Macedo Bernardino, Í., Nóbrega Barbosa, K. G., Lira e Silva, J. A., de Lima Targino Massoni, A. C., & d’Avila, S. (2017). Pattern of oral-maxillofacial trauma from violence against women and its associated factors. *Dental Traumatology, 33*(3), 181–188. <https://doi.org/10.1111/edt.12327>
- Ogenler, O. & Yapıcı, G. (2018). Assessment of Physical Violence Against Research Assistants and Nurses in an University Hospital. *Acta Bioethica, 24*(1), 19–29.
- Olenik-Shemesh, D., & Heiman, T. (2014). Exploring Cyberbullying among Primary Children in Relation to Social Support, Loneliness, Self-Efficacy, and Well-Being. *Child Welfare, 93*(5), 27–46.
- Ortega-Andrade, N. A., Dávalos-Romo, M. T., Rivera-Guerrero, A. M., & Guajardo-Espinoza, J. M. (2019). Inteligencia Emocional, Felicidad y Enojo, en Relación a la Violencia Psicológica en el Noviazgo de Jóvenes Universitarios [Kohtingutel käivate noorte üliõpilaste emotsionaalne intelligentsus, rõõm ja viha seoses psühholoogilise vägivallaga]. *European Scientific Journal, 15*(28), 166–184. <http://dx.doi.org/10.19044/esj.2019.v15n28p1>
- Primack, B. A., Karim, S. A., Shensa, A., Bowman, N., Knight, J., & Sidani, J. E. (2019). Positive and Negative Experiences on Social Media and Perceived Social Isolation.

- American Journal of Health Promotion*, 33(6), 859–868.
<https://doi.org/10.1177/0890117118824196>
- Pucker, H. E., Temes, C. M., & Zanarini, M. C. (2019). Description and prediction of social isolation in borderline patients over 20 years of prospective follow-up. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 10(4), 383–388.
<http://dx.doi.org/10.1037/per0000337>
- Põhikooli riiklik õppekava. (2011). *Riigi Teataja I*, 14.01.2011, 1; *Riigi Teataja I*, 20.09.2011, 9. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/120092011009>
- Ray, M. E., Coon, J. M., Al-Jumaili, A. A., & Fullerton, M. (2019). Quantitative and Qualitative Factors Associated with Social Isolation Among Graduate and Professional Health Science Students. *American Journal of Pharmaceutical Education*, 83(7), 1558–1569. <https://dx.doi.org/10.5688/ajpe6983>
- del Rio, I. D., & del Valle, E. S. G. (2017). The Consequences of Intimate Partner Violence on Health: A Further Disaggregation of Psychological Violence—Evidence From Spain. *Violence Against Women*, 23(14), 1771–1789.
<https://doi.org/10.1177/1077801216671220>
- Rivas, E., Bonilla, E., & Vázquez, J. J. (2020). Consequences of the exposure to abuse in the family of origin among victims of intimate partner violence in Nicaragua. *American Journal of Orthopsychiatry*. 90(1), 1–8. <https://doi.org/10.1037/ort0000374>
- Rodrigues, L. G., Barbosa, K. G. N., Silva, C. J. P., Alencar, G. P., D’avila, S., Ferreira, E. F., & Ferreira, R.C. (2020). Trends of maxillofacial injuries resulting from physical violence in Brazil. *Dental Traumatology*, 36(1), 69–75.
<https://doi.org/10.1111/edt.12509>
- Rootalu, K. (2014). Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. *Risttabelid ja seosekordajad*. Loetud aadressil <https://sisu.ut.ee/samm/risttabelid-ja-seosekordajad>
- Rumour. (2019). In *Lexico Dictionaries*. Retrieved from <https://www.lexico.com/definition/rumour>
- Sari, M.-L. (2014). *Lähisuhtevägivald, selle peamised sotsiaalsed mõjutegurid ning tõkestamise ja ennetamise olulisemad meetmed*. (Lõputöö). Loetud aadressil https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/42238/sari_maarjaliisa.pdf
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippet, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *The Journal of Child*

- Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376–385. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x>
- Smith, P. K. (2016). Bullying: Definition, Types, Causes, Consequences and Intervention. *Social and Personality Psychology Compass*, 10(9), 519–532. <https://doi.org/10.1111/spc3.12266>
- Soo, K., Reitelmann, E., & Laan, T. (2012). *Sooline vägivald ja perevägivald. Käsiraamat põhikooli õpetajale*. Loetud aadressil http://www.enu.ee/lisa/501_Kasiraamat_.pdf
- Tarzia, L. (2020). Toward an Ecological Understanding of Intimate Partner Sexual Violence. *Journal of Interpersonal Violence*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/0886260519900298>
- Terviseamet. (2020). Koroonaviiruse haigus COVID-19. Loetud aadressil <https://www.terviseamet.ee/et/uuskoroonaviirus>
- Trujillo, K. A., & Heller, C. Y. (2020). Ketamine sensitization: Influence of dose, environment, social isolation and treatment intervall. *Behavioural Brain Research*, 378, 1–9. <https://doi.org/10.1016/j.bbr.2019.112271>
- van der Velden, P. G., Das, M., Contino, C., & van der Knaap, L. M. (2019). From Health to Financial Problems: Multiproblems Among Victims of Partner and Non-Partner Physical Violence, and Matched Nonvictims. *Journal of Interpersonal Violence*. Advanced online publication. <https://doi.org/10.1177/0886260519885915>
- Värnik, A., Sisask, M., Värnik, P., Mark, L., Vaikma, J., Rebane, K., & Mitendorf, A. (2015). *Koolinoorte vaimne tervis*. Loetud aadressil http://suicidology.ee/wp-content/uploads/2016/10/koolinoorte_tervis_15.06.2015_veebilehele.pdf
- Wittek, M., Kroneberg, C., & Lämmermann, K. (2020). Who is fighting with whom? How ethnic origin shapes friendship, dislike, and physical violence relations in German secondary schools. *Social Networks*, 60, 34–47. <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2019.04.004>
- World Health Organization. (2012). *Understanding and addressing violence against women. Intimate partner violence*. Retrieved from http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/77432/WHO_RHR_12.36_eng.pdf?sequence=1

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Loetud aadressil http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf

Ülemaante, L. (2015). *7.–9. klassi õpilaste koolivägivalla ja -kiusamise kirjeldus ühe eesti maakonna gümnaasiumide näitel*. (Lõputöö). Loetud aadressil https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/48257/laine_ulemaante.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lisa 1. Küsimustik

1. Milline on Teie sugu? (valige üks)

Mees

Naine

2. Olete (mitu?).....aastat vana.

3. Millises koolis käite? (kirjutage kooli nimi)

4. Teie leibkonnas (ehk pereliikmed, kellega koos elatakse) (k.a Te ise) on (mitu?).....liiget.

5. Kui kaua kulutate keskmiselt aega õppimisele ühes päevas? (valige üks)

1 tund või vähem

1–3 tundi

3–5 tundi

Kauem kui 5 tundi

6. Millised on Teie hinded? (valige üks)

Kõik viied

Enamasti viied

Neljad-viied

Enamasti neljad

Kolmed-neljad

Enamasti kolmed

Kolmed-kahed

Enamasti kahed

Muu (mis?)

7. Alljärgnevalt on välja toodud kolm väidet. Hinnake neist kolmest kõiki tegureid viie palli skaalal, arvestades, et 0 = pole kunagi olnud, 1 = kõige väiksem probleem, 5 = kõige suurem probleem.

1. Minu õppimist takistavateks teguriteks on:

	0	1	2	3	4	5
Halvad suhted pereliikme(te)ga.						
Halvad suhted õpetaja(te)ga.						
Halvad suhted klassikaaslas(t)ega.						
Liiga keerulised õppematerjalid.						
Vaesus.						
Probleemid mõnuainetega.						
Vähene vaba aeg.						
Kohustus käia tööl.						
Huviringides käimine.						
Kehv tervis						
Muu (mis?)						

2. Mul on olnud koolis probleeme:

	0	1	2	3	4	5
Puudumistega						
Õppeedukusega						
Käitumisega						

Alkoholi tarbimisega						
Narkootikumide tarbimisega						
Vaimse vägivallega (k.a küberkius)						
Füüsilise vägivallega						
Hilinemis(t)ega						
Laiskusega						
Ainetest arusaamisega						
Muu (milliseid?)						

3. Mul on olnud raskusi järgnevate õppeainetega:

	0	1	2	3	4	5
Eesti keel/kirjandus						
Võõrkeeled						
Matemaatika						
Loodusteadused (bioloogia, keemia, füüsika, loodusgeograafia)						
Kehaline kasvatus						
Kunstiained (muusika, kunstiõpetus jt)						
Sotsiaalsained (ajalugu, ühiskonnaõpetus, inimeseõpetus jt)						
Muu (mis?)						

8. Kui tihti tarbite alkohoolseid jooke (k.a lahja alkohol)? (valige üks)

- Pole kunagi tarbinud
- Kord aastas või harvem
- Korra kvartalis (kvartal=3 kuud)
- Kord kuus
- Paar korda kuus
- 1–2 päeval nädalas
- 3–4 päeval nädalas
- 5–6 päeval nädalas
- Iga päev

Kui vastasite, et pole kunagi tarbinud, pöörduge otse punkti nr 10 juurde.

9. Mida täpsemalt ja millistes kogustes tarbite alkohoolseid jooke ühes nädalas? (kirjutage vastus)

.....

10. Kas Teie perekonnas esineb/on esinenud alkoholisõltuvust? (märkige linnukesega)

Üldse mitte	Harva	Aeg ajalt	Tihti	Alati

11. Kui tihti tarvitate narkootikume (nt kanep, heroiin, LSD, ecstasy jt)? (valige üks)

- Pole kunagi tarvitanud
- Kord aastas või harvem
- Korra kvartalis
- Kord kuus

- Paar korda kuus
- 1–2 päeval nädalas
- 3–4 päeval nädalas
- 5–6 päeval nädalas
- Iga päev

Kui vastasite, et pole kunagi tarbinud, pöörduge otse punkti nr 13 juurde.

12. Millistes kogustes ja milliseid narkootikume täpsemalt tarvitate ühe nädala jooksul?

(kirjutage vastus)

.....

13. Mida arvate alljärgnevatest väidetest? (märkige linnukestega)

	Ei nõustu üldse	Pigem ei nõustu	Nõustun mingil määral	Pigem nõustun	Nõustun täielikult	Puudub
1. Minu suhted emaga on head.						
2. Minu suhted isaga on head.						
3. Minu suhted õe-/vennaga on head						
4. Minu suhted partneriga on head.						

	Ei nõustu üldse	Pigem ei nõustu	Nõustun mingil määral	Pigem nõustun	Nõustun täielikult
5. Minu suhted õpetajatega on head.					
6. Minu suhted kaasõpilastega on head.					
7. Minu majanduslik olukord on hea.					

8. Olen rahul oma majandusliku seisuga.					
9. Minu lapsepõlv oli õnnelik.					
10. Olen rahul oma õpitulemustega.					

14. Millistega järgnevatest vägivalda liikidest Te olete kursis (teate, mis need on)? Hinnake iga probleemi puhul oma teadlikkust sellest. (märkige linnukestega)

	Ei ole üldse kursis	Tean väga vähe	Nii ja naa	Tean piisavalt	Olen täiesti kursis
Füüsiline vägivald					
Emotsionaalne/vaimne vägivald					
Perevägivald, sh lähisuhte- /paarisuhtevägivald					
Seksuaalne vägivald					
Koolivägivald					
Küberkiusamine					
Tõrjumine/sotsiaalne eraldatus					
Kuulujuttude levitamine					
Spirituaalne/religioosne vägivald					
Kontrolliv käitumine					
Kultuuriline vägivald					

15. Kui tihti olete järgnevaid vägivalda liike kogunud? (märkige linnukestega)

- Pole kunagi kogunud vägivalda ega küberkiusamist

Kui vastasite, et pole kogenud vägivalda ega küberkiusamist, pöörduge otse punkti nr 23 juurde.

	Üldse mitte	Vähem kui kord aastas	Kord aastas või rohkem	Kord kvartalis või rohkem	Korra kuus või rohkem	Korra nädalas või rohkem	Iga päev
Perevägivald							
Koolivägivald kaasõpilaste poolt							
Koolivägivald õpetajate poolt							
Küberkiusamine							
Paarisuhtevägivald							
Seksuaalne vägivald							
Vaimne/emotsionaalne vägivald							
Füüsiline vägivald							
Tõrjumine/sotsiaalne eraldatus							
Kuulujuttude levitamine							
Spirituaalne/religioosne vägivald							
Kultuuriline vägivald							
Kontrolliv käitumine							
Muu (milline?)							

.....							
-------	--	--	--	--	--	--	--

Kui Te ei valinud, et olete kogenud perevägivalda, pöörduge otse punkt nr 17 juurde.

16. Kes Teie peres vägivaldane? (märkige linnukestega)

	Üldse mitte	Harva	Aeg ajalt	Tihti	Alati	Puudub
Emma						
Isa						
Õde						
Vend						
Partner						
Muu (kes?)						

17. Kas ja kuidas on need vägivalda juhtumid lahenenud, kas keegi sekkus? (kirjutage vastus)

.....

.....

.....

18. Milline oli Teie reaktsioon vägivalda/küberkiusamise juhtumi ajal ja hiljem, olles seda ise kogenud? (kirjutage vastus)

.....

.....

.....

19. Kui olete kogenud küberkiusamist ja vägivalda, siis mis võiks olla selle põhjus? (kirjutage oma arvamus)

.....
.....
.....

20. Olles küberkiusamise/vägivalla ohver, kas ja kellele juhtunust rääkisite ning kellelt abi palusite? (märkige linnukestega)

	Ei rääkinud/ei palunud abi	Rääkisin, aga ei saanud abi	Rääkisin ja sain abi
Psühholoog			
Emma			
Isa			
Õde			
Vend			
Sõber/sõbranna			
Sotsiaalpedagoog			
Partner			
Muu (kes?)			

21. Kuidas on kogetud vägivald mõjutanud Teie suhtumist perekonda, teie inimsuhteid?
(kirjutage vastus)

.....

22. Milline on olnud kogetud vägivalla mõju Teie tervisele, ellusuhtumisele ja elukäigule?
(kirjutage vastus)

.....

23. Milline on Teie suhtumine vägivalda? (kirjutage oma arvamus)

.....

24. Kas Teie klassis esineb küberkiusamist/vägivalda? (märkige linnukesega)

Üldse mitte	Harva	Aeg ajalt	Tihti	Alati

25. Kas vägivalda/küberkiusamise kogemusi on mõnel teie sõbral, tuttavatel, kooliõel või teistel? (valige üks)

- Ja
- Ei
- Ei tea

26. Milline oli Teie reaktsioon vägivalda/küberkiusamise juhtumi(te) ajal ja hiljem, olles seda pealt näinud? (kirjutage vastus)

.....
.....

27. Mida seoses vägivalda/küberkiusamise juhtumite lahendamiseks olete ette võtnud? (kirjutage vastus)

.....
.....

28. Mis võiks olla selle põhjus, et keegi on sattunud süstemaatilise vägivalda/küberkiususe objektiks? (kirjutage vastus)

.....
.....

29. Miks Teie arvates kiustatakse teistsuguseid inimesi? (kirjutage vastus)

.....
.....

30. Millist tüüpi naised/mehed on Teie arvates sagedamini vägivalda/küberkiusamise ohvrid? (kirjutage vastus)

.....
.....

31. Kas olete kunagi olnud kiusaja rollis? (märkige linnukesega)

Mitte kunagi	Harva	Aeg ajalt	Tihti	Alati

32. Milline on Teie soovitus, kuidas kujundada endale ja teistele vägivallavaba elu? (kirjutage oma arvamus)

.....
.....

SUMMARY

Following study focused on problems with different experiences of violence and its relations to learning outcomes of adult secondary students, also ways to propose different solutions to prevent and solve cases. This study is based on the opinions of 11th – 12th grade students.

The study focuses on two main aspects:

- 1) The consequences for students in secondary education who have been victims of violence.
- 2) The relationship between falling victim to systematic violence and the learning outcomes of students in secondary education.

The research was based on a questionnaire that focused on getting honest opinions from students – whether they have been targeted as a victims of violence, have been bullies themselves or have never had any experience with violence. Students had to disclose their gender, age, school and number of household members, because impersonal questionnaire is good basis for collecting data. Since gender, age, school and number of household members are only personal parameters, which were collected students eagerly complete the questionnaire with honesty and confidence.

Respondents see collectively that the most effective way to tackle violence is to see through prejudices and it must be understood that criticism is not always an act of bullying – the most important thing is to communicate to each other. Victims must be confident about themselves and when experiencing violence, it is important not to be alone with the problem, but to inform the specialist who will give advice on how to deal with the situation. Victims brought out that the most effective way for preventing school violence is to educate people about violence at an early stage.

Victims also pointed out their reactions in situations of violence. Fear, tension, anger, fright and rebellion have mainly been experienced during the violence. Reactions to violence included bad mood, discomfort, dullness, self-blame, feelings of worthlessness and humiliation, regret, anger, gloom, feeling unwell and powerless, feeling of inevitability, condemnation, irritability, anxiety, panic, self-hatred, aggressive behavior, shock, fear, shame, feeling depressed, pain. Some also had some mental health problems such as sleep- and eating disorders.

The study showed that those students who had experienced any kind of violence, received more negative scores than those who had no experience of violence.

Performed study obtained initial data necessary for analysis. For further action, it would be beneficial to carry out a similar study once some or all of the proposed methods for preventing violence and dealing with its consequences have been implemented – this would provide a good basis for seeing the impact and effectiveness of these proposed methods.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Laura Roots,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Õpitulemuste seos vaimse ja füüsilise vägivalda kogemisega täisealiste keskharidust omandavate õpilaste näitel,

mille juhendaja on Valter Parve (MA),

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Laura Roots

21.05.2020